МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Факультет економіки і підприємництва

Кафедра економіки

Допущено до захисту
“_____” _____ 2023 р.
Зав. кафедри, к.е.н., доцент
_____ **Осіпова А.А.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Виконала – студентка 2 курсу, групи 21 м-з-е
освітньої програми «Бізнес-економіка»
спеціальності 051 Економіка
Бугаєнко Марина Ігорівна

Науковий керівник – к.е.н., доцент
Смолій Людмила Василівна

Умань – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра економіки

Освітня програма «Бізнес-економіка»

Спеціальність 051 Економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ **Р.П. Мудрак**
(підпис) (ініціали, прізвище)

«____»_____2022 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту Бугаєнко Марині Ігорівні
(прізвище, ім'я, по-батькові студента)

1. Тема роботи «Обґрунтування напрямів покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств»
керівник роботи Смолій Людмила Василівна, к. е. н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом по університету від«02» грудня 2022 року № 01-06/196
2. Строк подання студентом роботи: 01.12.2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державної служби статистики України, матеріали аналітичних досліджень, наукові праці провідних вчених у вітчизняних і зарубіжних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, фінансова та статистична звітність сільськогосподарських підприємств, інформаційні ресурси мережі Інтернет.
4. Перелік питань, які потрібно розробити:
1. Теоретичні засади дослідження фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.
2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.
3. Механізм та інструменти покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.
5. Перелік графічного матеріалу: 17 таблиць, 7 рисунків, 1 додаток

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 12 жовтня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	10.10.2022	
2.	Одержання індивідуального завдання	12.10.2022	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	13.10.2022	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи	15.12.2022 р. 30.04.2023 р. 30.05.2023 р.	
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	До початку II семестру	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	30.03.2023 р. 30.06.2023 р. 28.09.2023 р. 02.11.2023 р.	
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	29.11.2023	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	01.12.2023	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	06.12.2023	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	08.12.2023	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	11.12.2023	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	12.12.2023	
13.	Одержання рецензії	13.12.2023	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	19.12.2023	

Студент _____ **Бугаєнко М.І.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ **Смолій Л.В.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну роботу

«Обґрунтування напрямів покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств»

студентки факультету економіки і підприємництва
Уманського національного університету садівництва
Бугаєнко Марини Ігорівни

Фінансово-економічні результати відіграють стратегічно важливу роль у процесі формування кінцевих підсумків виробничо-господарської діяльності підприємств. Власне, фінансово-економічні результати діяльності є безпосереднім ресурсним базисом підвищення ефективності господарювання підприємства в розрізі всіх основних структурних компонент його функціонування.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний обсяг кваліфікаційної роботи становить 66 сторінок. Робота містить 7 рисунків та 17 таблиць. Список використаної літератури охоплює 50 джерел.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

В першому розділі розглянуто теоретичні засади дослідження фінансово-економічних результатів діяльності сільскогосподарських підприємств.

В другому розділі висвітлено макроекономічні передумови формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, проаналізовано динміку основних показників, що їх характеризують.

В третьому розділі обґрунтовано механізм та інструменти покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Анотація

В кваліфікаційній роботі обґрунтовано теоретико-методичні засади та науково-практичні рекомендації щодо обґрунтування напрямів покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: фінансово-економічні результати, сільське господарство, підприємство, прибутковість, рентабельність.

Summary

The Master's qualification work substantiates the theoretical and methodological principles and scientific and practical recommendations for substantiating directions for improving the financial and economic results of agricultural enterprises.

Key words: financial and economic results, agriculture, enterprise, profitability, profitability.

ЗМІСТ

ВСТУП…… 8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ……..…… 10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ …… 21
2.1. Передумови формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Вінницької області …. 21
2.2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств ……..……..…… 36
2.3. Дослідження прибутковості та рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств…….…… 41
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ…… 51
ВИСНОВКИ……..…… 72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..…..... 75
ДОДАТКИ ……. 81

ВСТУП

Сільське господарство України забезпечує значні обсяги ВВП, валової доданої вартості, експорту та зовнішньоторговельного обороту, капітальних інвестицій та зайнятості населення країни. Сучасні умови ускладнили завдання збільшення обсягів господарської діяльності та покращення фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств з огляду на існування постійного ризику втрати сільськогосподарської техніки та майна, врожаю, якості ґрунтів через прямі обстріли, ускладнення логістики та можливостей для експорту продукції, зниження внутрішнього попиту через рецесію національної економіки, втрату великої кількості підприємств, включно з промисловою переробкою аграрної продукції, зростання витратомісткості виробництва через інфляційні процеси та здорожчання вартості паливо-мастильних матеріалів. Також підприємства втратили частину кадрового ресурсу заради мобілізації і в підсумку великої чисельності біженців за кордон і т.п. Всі ці та інші тренди закономірно дестабілізують фінансово-економічні результати діяльності підприємств сільського господарства.

Зазначене актуалізує завдання удосконалення теоретико-методичних засад дослідження фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, ідентифікації проблемних аспектів в частині формування доходів, управління витратами та забезпечення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств, покращення їх фінансового стану, ділової активності та платоспроможності, обґрунтування механізму покращення фінансово- економічного стану підприємств галузі.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

З урахуванням визначеної мети у роботі поставлено і виконано такі завдання:

– уточнити теоретичну сутність та виявити специфіку фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;

– здійснити аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області;

– розробити прикладний механізм управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;

– сформувати інструменти збільшення доходів сільськогосподарських підприємств;

– визначити напрями підвищення рівня ефективності функціонування та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Об’єктом дослідження є процеси формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних засад, інструментів і засобів покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: теоретичного узагальнення – з метою обґрунтування теоретичних положень формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; систематизації – для узагальнення методики аналізу фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; статистичного аналізу і групування – під час аналізу макроекономічних передумов та оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств; структурного аналізу – для формування інструментарію збільшення доходів підприємств сільського господарства; абстрактно-логічний – у процесі виявлення засобів підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є: законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державної служби статистики України, матеріали аналітичних досліджень, наукові праці провідних вчених у вітчизняних і зарубіжних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, фінансова та статистична звітність сільськогосподарських підприємств, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний обсяг кваліфікаційної роботи становить 66 сторінок. Робота містить 7 рисунків та 17 таблиць. Список використаної літератури охоплює 50 джерел.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО ВИРОБНИЦТВА

Безперервні трансформаційні процеси, лібералізація економічних відносин і наростаюча конкуренція, як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках, вимагають від господарюючих суб'єктів використання якісно нових підходів до організації їх стратегічних бізнес-процесів, забезпечення динамічної конкурентоспроможності [1] та формування в кінцевому підсумку остаточних фінансово-економічних результатів діяльності, які, своєю чергою, є фундаментальним базисом здійснення поступального розвитку підприємств та забезпечення ресурсної підтримки процесів їх розширеного відтворення. Ці підходи передбачають імплементацію інноваційних управлінських рішень, що базуються на передових досягненнях науково-технічного прогресу в розрізі всіх стратегічно важливих сегментів функціонування виробничо-господарських комплексів національної економіки (виробництво, переробка, логістика, збут, споживання тощо). Вдосконалення процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства є значним незадіяним резервом для підвищення ефективності його функціонування, диверсифікації стратегічних й тактичних ризиків господарювання, нарощування виробничо-господарського потенціалу діяльності, зміцнення конкурентних позицій на цільових сегментах ринку, що в сукупності трансформується в становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку підприємства.

Кінцева результативність виробничо-господарської діяльності підприємств характеризує їх стратегічні бізнес-процеси з позицій здатності забезпечувати адекватну організаційно-економічну підтримку поступального розвитку в умовах наростаючої конкурентної боротьби, як на ресурсних, так і споживчих ринках. В. Козак та Г. Христич виділяють три системні підходи до дослідження кінцевого результату діяльності підприємства, які орієнтуються на таке:

1) фінансово-економічні результати, що відзначаються загальною оцінкою діяльності підприємства та передбачають ідентифікацію прибутку, як частини сформованої доданої вартості через виробництво та реалізацію продукції, товарів, робіт, послуг;

2) результативність діяльності підприємства, що орієнтована на формування ефекту, який визначається, як різниця між обсягом умовного економічного результату та загальним розміром витрат, що були понесені в процесі господарювання. За такого підходу поняття «ефекту» набуває змісту результату зміни стану об'єкту (соціально-економічної системи), що скоригована через підсистему взаємодії чинників внутрішнього та зовнішнього середовища;

3) ефективність, що визначається співвідношенням між кінцевими результатами діяльності підприємства та залученими безпосереднього в господарський процес обсягами ресурсів. Ефективність підприємства надає комплексну характеристику кінцевих результатів використання його активів за конкретний період часу [2, с.10].

Таким чином, поняття «результативності» та «ефективності» є взаємообумовленими. З однієї сторони, «результативність» є стратегічним цільовим орієнтиром раціонального використання виробничо-ресурсного потенціалу підприємства, що трансформується в кінцевий ефект розвитку його базових бізнес-процесів, а з іншої – параметри «ефективності» формують цілісну сукупність показників фактичних результатів виробничо- господарської діяльності підприємства в умовах ринку. У зв'язку з цим, слушною є думка Л. Лігоненко, що використання комплексної системи показників результативності вирішує проблему ідентифікації сукупних витрат у розрізі цільових сегментів управління підприємством [3, с. 216], що дозволяє диференціювати ефективність стратегічних структурних компонентів системи менеджменту та мобілізувати незадіяні ресурсні резерви в напрямі її вдосконалення.

Незважаючи на наявність численних наукових розвідок у сегменті дослідження сутнісно-змістовних характеристик поняття «фінансово- економічні результати» діяльності підприємства, все ж, підходи авторів до визначення теоретичної сутності цієї категорії суттєво диференціюються (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Наукові погляди до визначення сутнісно-змістовних характеристик поняття «фінансово-економічні результати»

Автори	Теоретична сутність поняття
Ф. Бутинець [4]	Під фінансово-економічними результатами діяльності підприємства тлумачить підсумкове співставлення доходів і витрат підприємства, що відображене у звітах.
А. Загородній, Г. Вознюк [5]	Фінансово-економічні результати – це різниця між сукупними доходами та витратами підприємства протягом чітко визначеного періоду часу, що впливає на збільшення чи зменшення вартості власного капіталу підприємства.
С. Лондар, О. Тимошенко [6]	Фінансово-економічні результати – це приріст чи зменшення вартості власного капіталу підприємства, що формується в процесі здійснення підприємницької діяльності за звітний період.
С. Мочерний [7, с. 37]	Фінансово-економічні результати – це грошова форма загального підсумку господарської діяльності організації або її підрозділу, яка виражається в прибутку або збитку.
В. Пантелєв, О. Сніжко [8, с. 184]	Фінансово-економічні результати формалізується в прибутку (збитку) від конкретного виду діяльності (виробничої, надання послуг чи торговельної) та визначається, як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.
Р. Скалюк [9]	Фінансово-економічні результати є сумою валового доходу від звичайної та надзвичайної діяльності підприємства, що зменшений на суму витрат, пов’язаних із виконанням господарської діяльності на підприємстві, непрямих податків та податку на прибуток за звітний період часу.

Джерело: узагальнено на основі джерел [4-9]

Систематизуючи опрацьовані наукові погляди серед авторів щодо дослідження теоретичного змісту сутності поняття «фінансово-економічні результати», можемо виділити такі три концептуальні підходи:

1) бухгалтерсько-обліковий (формалізує фінансово-економічні результати діяльності підприємства через підсистему взаємозв'язків бухгалтерського обліку, як інформаційно-статистичні дані за звітний період господарювання);

2) структурно-динамічний (базується на тлумаченні фінансово-економічних результатів діяльності як факторної передумови зміни обсягу капіталу підприємства в часовому вимірі);

3) ресурсно-підсумковий (визначає фінансово-економічні результати діяльності підприємства як виражені в еквівалентній грошовій формі кінцеві показники господарювання).

Наявність серед науковців диференційованих поглядів стосовно визначення теоретичної сутності фінансово-економічних результатів діяльності підприємства підтверджує їх комплексний характер та мультифункціональну природу, що потребує врахування змістовних елементів у розрізі всіх вище структурованих концептуальних підходів при дослідженні змістовних характеристик цих результатів.

У цьому контексті раціональною є думка О. Вороніна та Л. Дікань, які позиціонують фінансово-економічні результати діяльності підприємства через призму: структурно-якісної характеристики фінансово-господарської діяльності підприємства; підсумкових результатів господарських відносин у процесі торговельно-економічного обміну; стратегічних індикаторів збалансованого та стабільного розвитку підприємства; підсумкового критерію ефективності взаємодії організаційно-структурних підрозділів підприємства з чинниками внутрішнього та зовнішнього середовища; інструмент інтегрального оцінювання ефективності стратегічних бізнес- процесів підприємства на засадах формування його прибутку чи збитку [10].

Основними фінансово-економічними результатами господарської діяльності є дохід і прибуток підприємств. Вони є базовими в системі формування фінансово-

економічних результатів господарювання. Водночас, розмір прибутку підприємства, головним чином, визначається його доходами, котрі, своєю чергою, залежать від результатів, яким притаманне натуральне фізичне враження (обсяг виробництва, масштаби збуту продукції, товарів, робіт, послуг тощо). Таким чином, в системі формування фінансово- економічних результатів діяльності підприємства існує певна ієрархічна взаємозалежність, що визначає їх структурно-функціональні параметри. При цьому, один з найвищих щаблів цієї ієрархії посідає максимізація розміру чистого прибутку підприємств. Адже, від обсягу цього показника напряму залежать розміри виплат дивідендів безпосереднім кінцевим бенефіціарам підприємств, а також аспекти формування власного капіталу господарюючих суб'єктів [11, с. 16]. Ми погоджуємось з твердженням, що дохід і прибуток є базисними показниками діяльності підприємства, що визначають параметри формування решти фінансово-економічних результатів. Зокрема, дохід визначає масштаби господарювання, тоді як прибуток – формалізує ефективність функціонування стратегічних бізнес-процесів підприємств, що визначає його основним детермінантом формування фінансово-економічних результатів підприємства.

Стаття 42 Господарського кодексу України відзначає, що одержання прибутку, поряд з отриманням економічних і соціальних результатів, є основною метою здійснення підприємництва. Тоді як, 142 стаття відзначає, що «прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань» [12]. Своєю чергою, стаття 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» дає наступні тлумачення поняттям «доходи» та «витрати»:

1) «…доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)…»;

2) «…витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками)…».

С. Онисько та П. Марич під прибутком підприємства розуміють отримання певного фінансового результату суб'єкта підприємницької діяльності, який здійснює виробничу, комерційну, науково-дослідну та іншу діяльність [13, с. 103]. Своєю чергою, Г. Тарасюк і Л. Шваб позиціонують прибуток як частину виручки, що залишається в підприємства після відшкодування витрат на виробничу та комерційну діяльність [14]. Прибуток є формою доходу підприємця, що інвестував власний капітал з метою отримання комерційного ефекту. З огляду на це, категорії «прибутку» та «капіталу» є нерозривно пов'язані між собою [15, с. 25].

Поняття «прибутку» в системі економічних відносин існує у взаємозв'язку з наявністю товарно-грошових відносин й функціонуванням інституту приватної власності. На думку О. Кривицької, розглядати прибуток виключно з позицій мотиваційного рушія до організації підприємницької діяльності є дещо звуженим і помилковим. Більш доцільнішим є тлумачення прибутку через призму перехідної об'єднуючої ланки між такими категоріями як «інтерес» і «діяльність». Безпосередня наявність економічного інтересу є ключовим рушієм до ведення підприємницької діяльності. Своєю чергою, прибуток, як один із базових видів одержаного фінансово-економічного результату є ключовим джерелом задоволення інтересів різних безпосередніх власників капіталу в умовах функціонування ринкової економіки [16, с. 85].

Сільське господарство є стратегічно важливим видом економічної діяльності держави, що формує ресурсний базис для забезпечення її продовольчої,

економічної та національної безпеки. Своєю чергою, сільськогосподарські підприємства беруть активну участь у процесах відтворення та нарощування потужностей виробничо-господарських комплексів національної економіки, відіграють роль своєрідного каталізатора реалізації мультиплікаційного ефекту стимулювання економічної активності в інших галузях економіки (хімічна і переробна промисловість, енергетичний сектор, сільськогосподарське машинобудування, транспорт й логістика, торгівля, науко-технологічна сфера та інші) через використання горизонтально-вертикальних міжгосподарських взаємозв'язків, є основним джерелом формування зайнятості серед сільського населення, створюють передумови для вирівнювання наявних диспропорцій просторово-регіонального розвитку між сільськими та урбанізованими територіями, формують ресурсний базис для впровадження системних зрушень у середовищі сільського розвитку й структурної перебудови виробничо-господарських комплексів сільських територій, імплементують становлення процесів раціонального природокористування та сталого розвитку на сільських територіях України.

Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств формуються як підсумкові характеристики господарювання в розрізі всіх базових напрямів їх функціонування (інноваційно-інвестиційної, виробничої, збутової, фінансової, сервісної тощо). Ці результати агрегуються під впливом комплексної дії чинників природно-кліматичного, соціально- економічного, техніко-технологічного, суспільно-політичного та екологічного характеру. Очевидно, що підсумкові фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств визначають ефективність використання доступного природно-ресурсного базису, капіталу, наявних засобів й предметів праці безпосередніх власників цих підприємств [17]. Результативність фінансово-економічної діяльності сільськогосподарського підприємства доцільно розглядати з позицій його тісного взаємозв'язку з обраною стратегією розвитку, сформованим

комплексом заходів тактико-оперативної підтримки реалізації останньої та визначеними коротко- й довгостроковими цілями господарювання підприємства [18, с. 65].

Цілком закономірно, що процес формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств відбувається під впливом низки чинників, що обумовлені безпосередньою галузевою специфікою організації виробничо-господарської діяльності в сільськогосподарських підприємствах. Серед основних специфічних особливостей виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах, які потрібно враховувати в процесі дослідження формування їх фінансово-економічних результатів діяльності, доцільно виділити такі:

1) залежність рівня ефективності виробничо-господарських бізнес-процесів сільськогосподарського підприємства від його наявного природно-ресурсного потенціалу, природно-кліматичних і погодних умов господарювання, що можуть мати суттєвий ситуативний вплив на формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства в межах конкретного звітного періоду;

2) головним засобом виробництва продукції в сільському господарстві є земля (сільськогосподарські угіддя), що обумовлює дотримання засад раціонального використання її виробничо-ресурсних потужностей й збереження природної родючості верхнього шару ґрунту – гумусу, що, зокрема, передбачає дотримання науково-обґрунтованих сівозмін вирощування сільськогосподарських культур, здійснення цільових витрат на відтворення природної родючості угідь, балансування підходів до внесення мінеральних та органічних добрив тощо, оптимального поєднання виробничо-господарської структури рослинницької й тваринницької галузей;

3) чітко виражена сезонність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (насамперед, у рослинницькій галузі), що

диференціює темпи надходження фінансово-економічних ресурсів на підприємство протягом календарного року та обумовлює доцільність диверсифікації джерел надходження грошових коштів (у тому числі, від несільськогосподарських видів діяльності) для забезпечення належного рівня поточної ліквідності та платоспроможності підприємства за своїми зобов'язаннями в процесі господарювання;

4) техніко-технологічна специфіка організації виробництва сільськогосподарської продукції, що передбачає необхідність наявності адекватного матеріально-технічного забезпечення, залучення спеціалізованої сільськогосподарської техніки (придбання якої потребує здійснення масштабних інвестицій, тоді, як період її використання протягом календарного року обмежується відносно нетривалим терміном експлуатації), організації складних технологічних виробничо-господарських циклів із тривалим періодом оборотності фінансово-економічних ресурсів, що обмежує мобільність та гнучкість використання останніх в умовах недостатнього рівня ліквідності функціонування аграрного сектору економіки;

5) специфічна просторово-територіальна розміщеність виробничо-господарських об'єктів, будівель, споруд та обладнання сільськогосподарських підприємств, що доволі часто можуть бути розташовані не лише в різних адміністративних районах, але й областях держави обумовлюють доцільність формування адекватного логістичного забезпечення управління матеріальними та нематеріальними потоками (фінансово-економічними, матеріально-технічними, інформаційно- комунікаційними тощо) з метою реалізації ефективних координаційних впливів на процеси формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Своєю чергою, технологічні особливості виробництва, транспортування, переробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції вимагають від підприємств наявності розвинених інноваційних логістичних потужностей (транспорт, складське господарство,

елеваторні потужності, інфраструктура ергономічного зберігання аграрної продукції тощо), що потребує здійснення масштабного інвестування фінансово-економічних ресурсів й поширення практики побудови інтегрованих горизонтально-вертикальних структур кооперативного типу в сільській місцевості;

6) формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від рівня державної підтримки аграрного сектору економіки (надання дотацій, субсидування аграрної сфери, державна фінансова підтримка реалізації масштабних інфраструктурних проєктів на сільських територіях, використання інструментів пільгового оподаткування, компенсація відсоткових ставок за кредитами на покращення матеріально-технічного забезпечення тощо), параметри ресурсної спроможності якої здатні структуризувати галузеву спеціалізацію сільськогосподарських підприємств, реалізувати заходи підтримки, збереження й відтворення збиткових галузей аграрного виробництва, балансувати кон'юнктуру продукції на аграрному ринку через використання інструментів державних інтервенційних закупівель продовольства, що в сукупності формує ресурсні передумови гарантування граничної ліквідності сільськогосподарських підприємств й спроможності останніх виконувати взяті на себе в межах підписаних угод договірні зобов'язання;

7) виробництво сільськогосподарської продукції тісно пов'язане з соціальною складовою розвитку сільських територій (формування зайнятості в сільській місцевості, розбудова мережі об'єктів соціально-економічної інфраструктури, збереження культурної та етнічної спадщини українського села), що вимагає формування належного рівня соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств в процесі використання об'єктів дорожньо-транспортної та соціально-економічної інфраструктури сільських територій через імплементацію механізмів здійснення компенсаційних інфраструктурних втрат, що зумовлені виробничо-господарським навантаженням з боку господарюючих суб'єктів (насамперед, це стосується потужних агрохолдингових структур, які

володіють значними фінансово- економічними ресурсами та завдають суттєвого деструктивного впливу на функціонування соціальної сфери в сільській місцевості), утвердження практики фінансування реалізації соціальних проєктів на селі, реалізацію комплексу заходів зменшення рівня соціальної напруженості в середовищі сільського розвитку;

Отже, можемо підсумувати, що формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним комплексним процесом, котрий доцільно позиціонувати як:

1) ресурсний базис відтворення та накопичення капіталу підприємств у процесі суспільно-економічного обміну, що створює передумови для підвищення рівня їх конкурентоспроможності, зміцнення економічної безпеки та утвердження засад сталого розвитку;

2) сукупність економічних відносин на аграрному ринку, розвиток яких обумовлений галузевою особливістю функціонування сільськогосподарських підприємств та специфікою виробничо-господарських циклів в АПК;

3) організаційно-економічний інструментарій узгодження та структуризації інтересів між учасниками аграрного ринку в ході конкурентної боротьби за ресурси, що дозволяє мінімізувати ризики конфліктного середовища та зменшити соціально-економічну напруженість у суспільстві.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

2.1. Передумови формування фінансово- економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Повномасштабна війна в Україні безпосереднім чином позначається на функціонуванні економіки та, в різній мірі, але кожного суб'єкта господарювання. Підприємства сільського господарства, не є виключенням, оскільки існує постійний ризик втрати сільськогосподарської техніки та іншого майна, врожаю, ґрунтів через прямі обстріли, ускладниласялогістика та можливості експорту продукції, знизився внутрішній попит через рецесію національної економіки, втрату великої кількості підприємств, включно з промисловою переробкою аграрної продукції, зросла витратомісткість виробництва через інфляційні процеси та здорожчання вартості паливо-мастильних матеріалів, підприємства втратили частинукадрового ресурсу заради мобілізації і в підсумку великої чисельності біженців за кордон і т. п. Всі ці та інші тренди закономірно дестабілізують фінансово-економічні результати діяльності підприємств сільського господарства.

На довоєнному етапі розвитку економіки України в аграрному секторі намітилися значні позитивні зрушення, які переважно забезпечені нарощуванням обсягів господарської діяльності та покращенням фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств. Так, у 2021 р. сільське, лісове та рибне господарство України забезпечило 388,4 млрд грн валової доданої вартості, що в структурі видів економічної діяльності склало 10,8 % поступаючися лише промисловості (21,0 %) та оптовій і роздрібній торгівлі (16,3 %) [19, с. 25]. У 2021 р. частка продукції аграрного сектору у вітчизняному експорті сягнула 41 %; її

зовнішньоторговельний обіг зріс на 24 % до 2020 р., досягши 35,4 млрд дол. США та склавши 25,1 % у загальній структурі зовнішньої торгівлі товарами, темпи приросту виробництва в галузі склали 14,4 %, а безпосередньо сільськогосподарських підприємств – 19,2 % [20]. Протягом останніх п'яти років галузь стабільно забезпечувала зайнятістю 17-18 % від зайнятого населення, обіймала 8-9 % в структурі найманих працівників та 9-11% – капітальних інвестицій.

Нарощування обсягів і покращення низки провідних характеристик ефективності спостерігається й у сільському господарстві Вінницької області, що також в істотній мірі обумовлене покращенням фінансово-економічних результатів підприємств. Так, валова додана вартість у 2021 р. зросла до 17,3 млрд грн, що складало 8,4 % в цілому в економіці регіону [21, с.9]. За виключенням 2015 р. галузь мала позитивний щорічний приріст сільськогосподарської продукції у періоді 2015-2022 рр. У 2022 р. обсяги продукції сільського господарства були найбільшими за аналізований період – 25,8 млрд грн [21, с.10], що на 7,6 % більше, ніж у 2021 р. та на 55,4 % більше, ніж у 2015 р. Аналогічні показники по підприємствах галузі становили 13,7 млрд грн та 7,3 % і 2,3 рази відповідно.

Позитивна динаміка спостерігалася й за продукцією рослинництва та за продукцією тваринництва у секторі сільськогосподарських підприємств. Однак, тваринницька галузь у секторі підприємств сільського господарства мала гірші обсяги та динаміку розвитку. До прикладу, в загальній структурі сільськогосподарської продукції у 2022 р. на тваринництво припадало лише 28,2%, а темпи зростання продукції за 2015-2022 склали лише 101,1 %.

Аналогічні показники в секторі підприємств галузі становили: 17 місце за сільськогосподарською продукцією загалом; 18 місце – за продукцією рослинництва; 6 місце – за продукцією тваринництва [21, с.71-76].

На нашу думку, ці дані у певній мірі підтверджують наявність ресурсних та конкурентних обмеженнями відносно активного нарощування обсягів виробництва

та реалізації продукції сільськогосподарських підприємств регіону на внутрішньому ринку як ключової передумови отримання доходу – одного з базових кількісних показників фінансово-економічних результатів господарювання. Однак, з іншого боку, визначальними чинниками зростання ефективності можуть стати: підвищення рівня родючості ґрунтів, більш якісне використання земель та посівних площ, зростання доданої вартості продукції, зниження ресурсомісткості сільськогосподарського виробництва.

У найбільш узагальненому вигляді фінансово-економічні результати характеризують показники виробництва продукції, які відображають якихобсягів господарювання вдалося досягти підприємствам в частині виробничо-господарської діяльності. Відповідно, значні масштаби (13,7 млрд грн за продукцією сільського господарства, у т. ч. 10,4 млрд грн за продукцією рослинництва та 3,3 млрд грн за продукцією тваринництва (табл. 2.1)) та їх нарощування, підвищення темпів зростання виробництва продукціїпідприємствами сільського господарства Вінницької області варто вважати позитивною передумовою і водночас характеристикою формування їх фінансово-економічних результатів. Так, за 2012-2022 рр. обсяги продукції підприємств цього виду економічної діяльності зросли у 2,2 рази, у т. ч. за продукцією рослинництва – у 2,4 р., а за продукцією тваринництва – на 80,1%.

Таблиця 2.1

Продукція сільськогосподарських підприємств Вінницької області

(у постійних цінах 2016 р., млн грн)

Роки	Показники				
	Продукція сільського господарства	Продукція рослинництва	Частка продукції рослинництва, %	Продукція тваринництва	Частка продукції тваринництва, %
2012	6183,7	4360,4	70,5	1823,3	29,5
2013	6884,3	4987,2	72,4	1897,1	27,6
2014	7844,4	5647,9	72,0	2196,5	28,0
2015	8694,8	6608,4	76,0	2086,4	24,0

2016	8269,2	6232,5	75,4	2036,7	24,6
2017	8967,9	6859,4	76,5	2108,5	23,5
2018	10200,5	7800,0	76,5	2400,5	23,5
2019	11103,0	8405,4	75,7	2697,6	24,2
2020	11063,3	8480,6	76,7	2582,7	23,3
2021	11872,0	9115,4	76,8	2756,6	23,2
2022	13662,5	10378,8	76,0	3283,7	24,0
Темпи зростання, %, рази / в.п.					
2022/2012	2,2 р.	2,4 р.	+5,6	180,1	-5,6
2022/2021	115,1	113,9	-0,8	119,1	+0,8

Джерело: розраховано за даними [21, с.11].

При цьому вищим потенціалом до подальшого покращення фінансово-економічних результатів характеризуються підприємства, які спеціалізуються на продукції рослинництва, коли частка цієї продукції у 2022 р. досягла рівня 76,0 %; відповідно, продукції тваринництва скоротилася до 24,0 %. Ще у 2012 р. співвідношення також було на користь продукції рослинництва, однак становило 29,5 % до 70,5 %.

Власним беззаперечним потенціалом, як і обмеженнями та перешкодами до розвитку, характеризується й тваринницька галузь регіону, однак на разі загальні макроекономічні характеристики є свідченням більш хороших передумов для формування кращих фінансово-економічних результатів підприємств саме галузі рослинництва.

Додатковим підтвердженням цієї тези є здебільшого вищі темпи приросту обсягів виробництва продукції саме в рослинницькій галузі. До прикладу, у більшості років періоду 2012-2022 рр. індекси продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств перевищували відповідні показники що для підприємств – виробників продукції тваринництва, що для сільськогосподарського виробництва загалом (рис. 2.1).

Більше того, кризовими відносно виробництва продукції у цій галузі стали лише 2015 та 2022 р. У інших роках аналізованого періоду галузь характеризувалася щорічним виключно позитивним приростом виробництва

продукції, Тоді як, у тваринницькій галузі таких критичних спадів було значно більше – 2014-2015 рр., 2019 р., 2022 р.

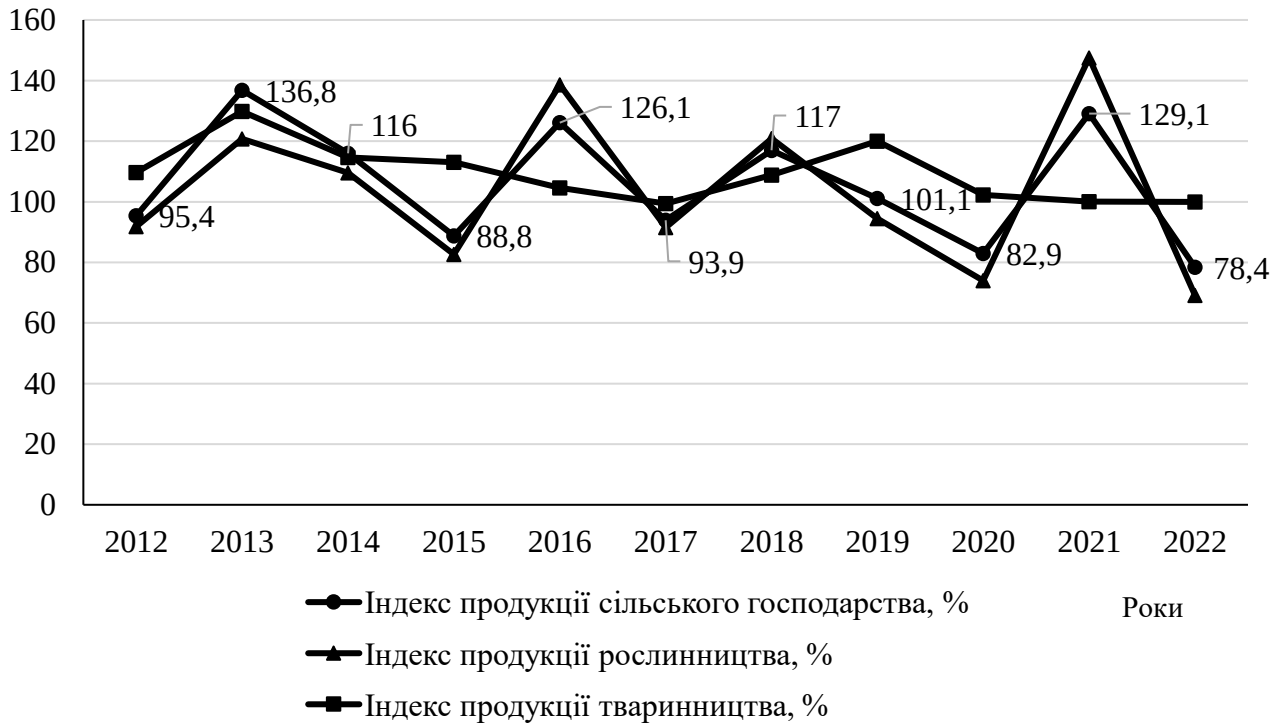

Рис. 2.1. Індекси сільськогосподарської продукції та продукції сільськогосподарських підприємств Вінницької області, %

Джерело: побудовано за даними [21, с. 10; 19, с. 12].

Збільшення обсягів виробництва закономірно стало чинником, якийпосприяв нарощенню обсягів реалізації продукції сільськогосподарських підприємств Вінницької області, що потрібно вважати позитивною макроекономічною передумовою в частині формування фінансово- економічних результатів їх господарювання. Показнники реалізації сільськогосподарської продукції в регіоні проаналізовано за період 2010-2021 рр, оскільки органами статистики ця інформація за 2022 рік не оприлюднювалась. Так, у 2021 р. до 2010 р. зросли обсяги реалізації більшості ключових видів продукції сільського господарства, у т.

ч. культур зернових та зернобобових у 3,1 разу, кукурудзи та зерна – у 4,9 рази, ячменю – у 3,3 рази, культур олійних – у 3,2 разу, пшениці – у 2,3 рази, буряка цукрового фабричного – у 2,3 рази, сільськогосподарських тварин – на 93,6 %, молока – на 10,6 % (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Обсяги та динаміка реалізації продукції сільського господарства підприємствами Вінницької області, тис. тонн

Продукція	Роки									2021/ 2010, %, рази
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Культури зернові та зернобобові: обсяги	244,4	741,1	959,1	518,4	589,9	724,6	959,1	768,7	753,5	3,1 р.
- темпи зростання, %	-	119,8	129,4	54,1	113,8	122,8	132,4	80,6	98,0	х
у т. ч.										
пшениця: обсяги	131,1	339,5	481,2	299,1	291,8	326,8	461,5	363,6	306,3	2,3 р.
- темпи зростання, %	-	126,6	141,7	62,2	97,6	111,9	141,2	78,8	84,2	х
жито: обсяги	6,9	2,8	1,8	14,5	2,2	9,9	4,6	6,1	7,7	111,6
- темпи зростання, %	-	51,9	64,3	8,1 р.	15,2	4,5 р.	46,5	132,6	126,2	х
кукурудза та зерно: обсяги	68,4	283,5	327,7	79,8	127,3	225,6	336,5	277,8	340,7	4,9 р.
- темпи зростання, %	-	103,4	115,6	24,4	159,5	177,2	149,2	82,6	122,6	х
ячмінь: обсяги	29,6	104,2	136,8	124,4	147,5	143,9	150,2	117,7	96,2	3,3 р.
- темпи зростання, %	-	174,5	131,3	90,9	118,6	97,6	104,4	78,4	81,7	х
Культури олійні: обсяги	98,7	212,9	213,9	189,7	261,7	333,5	354,1	312,3	315,2	3,2 р.
- темпи зростання, %	-	114,7	100,5	88,7	137,9	127,4	106,2	88,2	100,9	х
Буряк цукровий фабричний: - обсяги	402,6	497,1	613,9	523,3	580,7	701,9	707,7	789,1	938,9	2,3 р
- темпи зростання, %	-	66,7	123,5	85,2	110,9	120,9	100,8	111,5	118,9	х
Картопля: обсяги	34,1	38,0	40,8	30,2	28,9	37,4	35,7	30,2	33,8	99,1
- темпи зростання, %	-	92,9	107,4	74,0	95,7	129,4	95,5	84,6	111,9	х
Культури овочеві: обсяги	13,1	14,3	31,4	11,2	11,9	7,6	5,6	12,9	9,3	70,9
- темпи зростання, %	-	105,2	2,2 р.	35,7	106,3	63,9	73,7	2,3 р.	72,1	х
Сільськогосподарські тварини: обсяги	68,6	81,7	80,9	73,4	87,4	105,2	103,3	109,1	132,8	193,6
- темпи зростання, %	-	90,6	99,0	90,7	119,1	120,4	98,2	105,6	121,7	х
Молоко: обсяги	18,9	20,7	21,9	18,3	20,9	22,9	22,3	22,4	20,9	110,6
- темпи зростання, %	-	93,67	105,8	83,6	114,2	109,6	97,4	100,5	93,3	х
Яйця: обсяги, млн шт.	133,3	56,2	58,5	37,8	39,7	50,9	45,3	33,5	44,9	33,7
- темпи зростання, %	-	84,4	104,1	64,6	105,0	128,2	89,0	73,9	134,0	х

Джерело: розраховано за [19, с.14; 20, с.15; 23, с.27].

Отже, для підприємств, які характеризуються на окремих видах сільськогосподарської продукції, характерним став спад обсягів її реалізації, що

негативно та веде до погіршення фінансово-економічних результатів за відповідної товарної спеціалізації. Йдеться про таку сільськогосподарську продукцію, як жито (темпи спаду за 2010-2021 рр. – 11,6 %), картопля (0,9 % за 2010-2021 рр.), яйця (66,3 %), культури овочеві (29,1 %). Особливо позитивним слід вважати зростання обсягів реалізації культур зернових та зернобобових, а також буряка цукрового фабричного, адже на ці дві товарні групи у 2021 р. припадало близько 75 % (33,5 % та 41,7 % відповідно) у загальній структурі реалізованої підприємствами галузі продукції. При тому, частка культур зернових і зернобобових продовжує зростати.

З іншого боку, спад обсягів реалізації зазначених вище товарів також у незначній мірі позначився на фінансово-економічних результатах підприємств галузі, оскільки їх частка в загальній структурі реалізованої продукції не значна – близько 1 %.

Якщо обсяги виробництва та реалізації продукції – важливі характеристики в сенсі формування обсягу виробничо-господарської діяльності, то на кінцеві фінансово-економічні результати господарювання підприємств впливає значно більша кількість чинників, з-поміж яких переважно йдеться про ефективність управління витратами, рівень витратомісткості і ресурсоефективності. Власне, зазначені характеристики визначають, який обсяг прибутку залишиться в розпорядженні підприємств після покриття загального обсягу витрат.

Таким чином, обсяги і структура витрат у значній мірі визначають фінансово-економічні результати господарювання сільськогосподарських підприємств. Як можна зробити висновок з інформації, наведеної на рис. 2.2, структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) підприємств сільського господарства регіону, які спеціалізуються на продукції рослинництва, залишалася достатньо стабільною, що є, на нашу думку, позитивним (з огляду на збереження структурних пропорцій виробництва і збуту продукції) та водночас негативним (з огляду на не достатньо раціональні структурні співвідношення у витратах). Так, за 2015-2022

рр. частка прямих матеріальних витрат практично не змінилася і становила близько 54 %. Тоді як зменшилися прямі витрати на оплату праці (на 1,9 в. п. (з 6,1 % до 4,2 %)), зросли інші прямі витрати (на 7,8 в. п. (з 17,6 % до 25,4%)) та зменшилися загальновиробничі витрати (на 5,7 в. п. (з 22,1 % до 16,4%)).

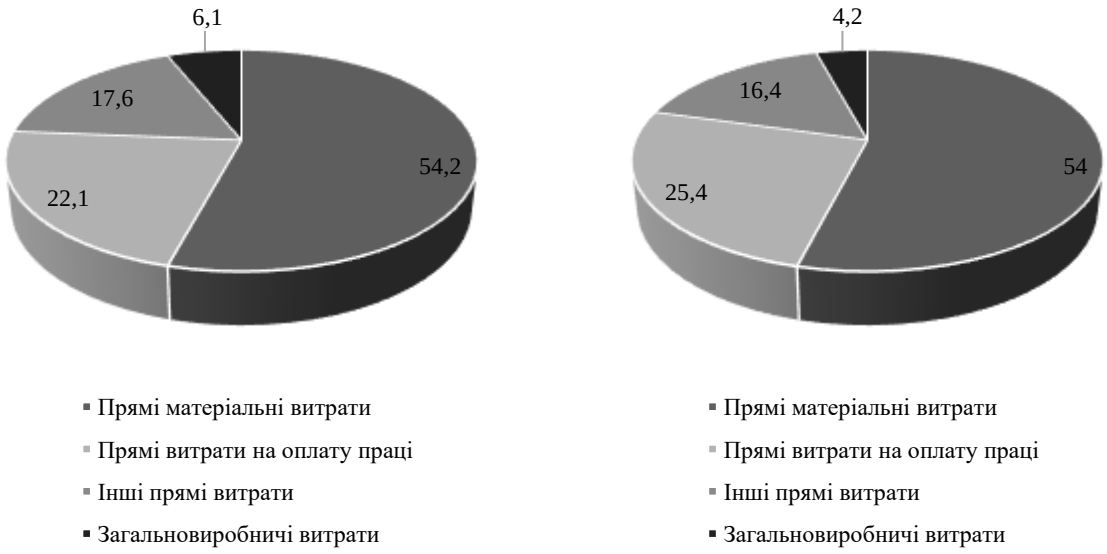

Рис. 2.2а Рис. 2.2б

Рис. 2.2. Структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) рослинництва сільськогосподарських підприємств Вінницької області у 2015 р. (рис. 2.2а) та у 2022 р. (рис. 2.2б)

Джерело: розраховано за [19, с. 27; 23, с. 29].

По-перше, невеликою видається, як на нашу думку, частка прямих матеріальних витрат (відповідно, завищеними обсяги й частка в структурі інших витрат); по-друге, зниження частки витрат на оплату праці може призвести до зниження рівня її мотивації, а, відтак, продуктивності праці; по-третє, зростання частки інших прямих витрат (практично до чверті загальної суми витрат) може слугувати чинником певного штучного втручання в обсяги і структуру витрат з метою оптимізації фінансових результатів господарювання.

Що стосується структури витрат сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на продукції тваринництва (рис. 2.3), то тут структурні характеристики, на наш погляд, більш оптимальні. Зокрема, частка прямих матеріальних витрат хоча й знизилася з 81,8 % (у 2015 р.) до 76,7 % (на 5,1 в. п.) у 2022 р. становила понад три четверті всіх виробничих витрат. Прямі витрати на оплату праці склали 5,6 % та їх частка збільшилася на 1,5 в. п. Інші прямі витрати, навпаки, скоротилися на таку ж величину (1,5 в.п.). Відповідно, частка загальновиробничих витрат зросла з 6,5 % до 11,6 % (на 5,1 в. п.). На нашу думку, такі зміни є позитивними в сенсі покращення фінансових результатів підприємств сільського господарства цієї галузі.

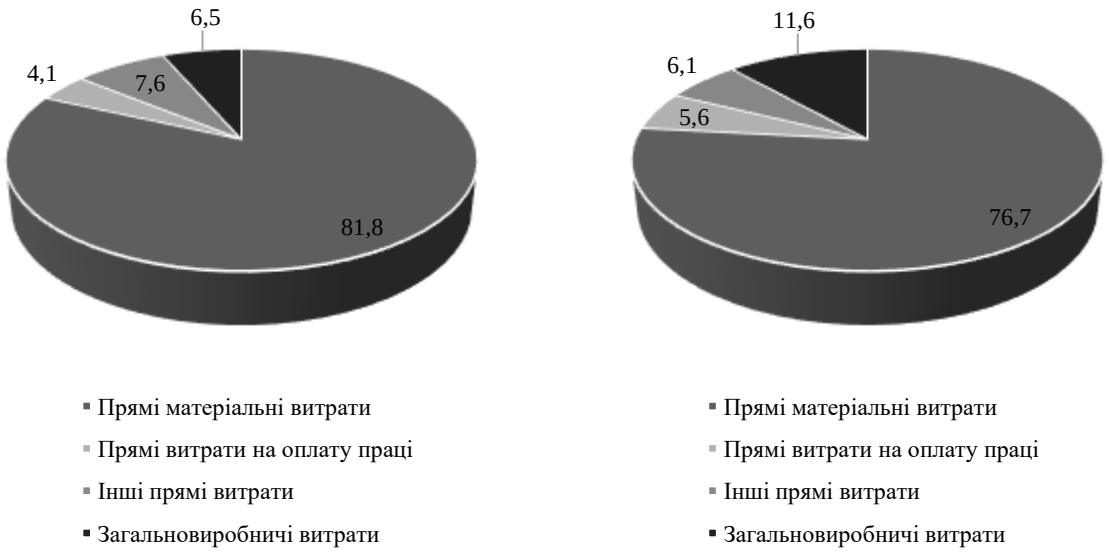

Рис. 2.3а Рис. 2.3б

Рис. 2.3. Структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) тваринництва сільськогосподарських підприємств Вінницької області у 2015 р. (рис. 2.3а) та у 2022 р. (рис. 2.3б)

Джерело: розраховано за [19, с. 27; 23, с. 29].

При цьому, відбулися зміни безпосередньо в структурі прямих матеріальних витрат підприємств сільського господарства Вінницької області. Зокрема,

найбільш відчутними з них стали: зростання частки витрат на запасні частини, ремонтні і будівельні матеріали (на 2,5 в. п. за 2015-2022 рр.) на підприємствах – виробниках продукції тваринництва та на матеріальні добрива (на 0,7 в. п.) і іншу продукцію сільського господарства (на 1.0 в. п.) на підприємствах, які спеціалізуються на продукції рослинництва.

Підприємства галузі рослинництва достатньо активно нарощують посівні площі. Так, за 2015-2022 рр. посівні площі сільськогосподарських культур підприємств сільського господарства Вінницької області збільшилися на 82,5%, а в абсолютному вираженні – на 182,4 тис. га. Зростання стало характерним для всіх культур, окрім картоплі (показник 2022 р. відповідав його значенню у 2015 р.) та культур кормових (на 74,8%). У найбільшій мірі підприємствам вдалося наростити посівні площі соняшнику (з 0,1 тис. га у 2015 р. до 40,5 тис. га у 2022 р.), ріпаку і кользи (на 16,9%) та культур зернових і зернобобових (на 51,5%).

Таблиця 2.3

Посівні площі основних сільськогосподарських культур сільськогосподарських підприємств Вінницької області, тис. га

Сільсько-господарські культури	Роки								Темпи зростання, %, рази	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2015	2022/ 2021
Загалом	221,1	317,8	343,0	365,7	366,7	379,0	391,7	403,5	182,5	103,0
Культури зернові тазернобобові	132,0	182,7	185,9	182,7	184,7	203,8	190,1	200,0	151,5	105,2
Буряк цукровий фабричний	12,4	12,1	12,9	15,5	11,3	11,0	12,6	14,2	114,5	112,7
Соняшник	0,1	11,4	26,7	35,2	34,2	25,6	30,5	40,5	405,0 р.	132,8
Ріпак і кольза	43,9	52,8	45,1	56,6	68,6	65,8	67,0	51,3	116,9	76,6
Картопля	2,3	2,0	2,0	1,8	1,8	1,7	1,9	2,3	100,0	121,1
Культури овочеві	1,5	1,6	1,5	1,4	1,3	1,7	1,8	1,7	113,3	94,4
Культури кормові	22,6	12,4	16,0	11,6	10,2	9,6	6,9	5,7	25,2	82,6

Джерело: розраховано за даними [21, с. 25; 22, с. 36; 23, с. 35].

На нашу думку, збільшення посівних площ – чинник, який сприяє покращенню фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, оскільки дозволяє збільшувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, що, за умови її реалізації, приводить донарощення доходів, а за ефективного управління витратами – значного покращення кінцевих фінансових результатів – чистого прибутку і рентабельності.

У структурі посівних площ традиційно переважають культури зернові та зернобобові. У 2022 р. відповідний показник становив 49,6 %. Відносно 2015 р. частка знизилася на 10,1 в. п., однак на тлі загального нарощування посівних площ такі зрушення об’єктивні. Щодо інших змін в структурі посівних площ, то збільшилася частка соняшнику (на 9,9 в. п.). Питома вага інших сільськогосподарських культур мала динаміку до незначного зменшення і, на нашу думку, сформована структура відповідає ринковим реаліям, відтак, має, скоріше, позитивний вплив на формування фінансово-економічних результатів підприємств галузі.

Звернімо увагу на те, що урожайність основних сільськогосподарських культур підприємств сільського господарства Вінницької області у 2015-2022 рр. зростала, причому здебільшого вищими темпами за сільськогосподарськими культурами, обсяги виробництва яких та посівні площі за якими найбільші (табл. 2.5)

Таблиця 2.5

Урожайність основних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області, з 1 га зібраної площі, ц

Сільсько-господарські культури	Роки								Темпи зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2015	2022/ 2021

Культури зернові та зернобобові	26,0	50,4	52,5	52,7	56,1	58,8	62,6	69,2	2,7 р.	110,5
Буряк цукровий фабричний	402	475	517	517	585	564	576	597	148,5	103,7
Соняшник	16,8	25,4	25,7	21,0	23,4	28,6	27,0	25,2	150,0	93,3
Соя	14,2	19,5	23,0	23,1	29,5	27,6	28,2	29,9	2,1 р.	106,0
Ріпак і кольза	23,0	26,8	26,9	31,1	30,4	28,1	25,8	33,9	147,4	131,4
Картопля	221	235	230	265	282	297	264	343	155,2	129,9
Культури овочеві	134	223	201	214	193	172	201	177	132,1	88,1
Культури плодові та ягідні	7,1	66,8	141,8	101,3	107,3	104,6	134,3	96,0	13,5 р.	71,5

Джерело: розраховано за даними [21, с. 31; 22, с. 41; 23, с. 41].

Так, урожайність зернових та зернобобових культур зросла у 2,7 рази з 26,0 до 69,2 ц з 1 га зібраної площі; урожайність соняшнику збільшилася на 50,0 %, а ріпаку і кользи – на 47,4 %. Підвищення рівня урожайності основних сільськогосподарських культур, на наш погляд, є позитивним чинником в сенсі покращення фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств, аджезабезпечує вищий рівень продуктивності праці, ресурсовіддачі, ефективності виробничо-господарських процесів, а, отже, – веде до підвищення рівня прибутковості й рентабельності бізнесу.

Власне, такі припущення в повній мірі відображають показники діяльності підприємств галузі сільського господарства Вінницької області (табл. 2.6), особливо чистого прибутку.

Таблиця 2.6

Показники діяльності підприємств галузі сільського господарства Вінницької області

Показники	Роки								Відхилення, %, рази; +/-	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2021	2022/ 2015
Чистий прибуток (збиток), млн грн	378,3	1245,6	-371,8	740,2	1057,9	1262,4	727,8	1488,2	2,0 р.	3,9 р.
Частка прибуткових підприємств, %	72,6	82,6	84,7	80,9	83,2	86,1	81,5	82,9	1,4	10,3

Фінансовий результат прибуткових підприємств, млн грн	484,9	2725,1	1439,8	1248,0	1681,1	1958,3	1424,2	1964,7	137,9	4,1 р.
Частка збиткових підприємств, %	27,4	17,4	15,3	19,1	16,8	13,9	18,5	17,1	-1,4	-10,3
Фінансовий результат збиткових підприємств, млн грн	106,6	1479,5	1811,6	507,8	623,2	695,9	696,4	476,5	68,4	4,5 р.
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	20,1	30,6	12,8	22,0	16,2	8,7	4,4	14,5	10,1	-5,6
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	389,5	1246,5	-368,5	748,1	1076,0	1207,4	765,5	1503,1	196,4	3,9 р.
Загальні фінансові результати діяльності підприємств до оподаткування, млн грн	395,9	1254,6	-347,0	773,0	1155,7	1261,3	775,3	1507,9	194,5	3,8 р.

Джерело: складено за даними [21, с.31; 22, с.25, 26; 23, с.24].

Так, попри певну нестабільність значень цього узагальнюючого показника фінансово-господарської діяльності, значення чистого прибутку сільськогосподарських підприємств за 2015-2022 рр. збільшилося у 3,9 рази,що істотно. У 2022 р. відповідний показник досяг майже 1,5 млрд грн, що було у двічі більше, ніж у 2021 р. та є свідченням на загал високих фінансово-економічних результатів господарювання підприємств.

При цьому збільшилася й частка прибуткових підприємств галузі. Якщо у 2015 р. показник становив 72,6 %, то у 2022 р. – 82,9 % (на 10,3 в. п. більше). Відповідно на таку ж величину скоротилася частка збиткових підприємств сільського господарства регіону, опустившись до рівня 17,1%. Фактично, збитковим є приблизно кожне шосте підприємство галузі. Це є свідченням достатньо високої ефективності функціонування, у т. ч. в порівнянні з підприємствами інших галузей регіональної економіки. До прикладу, загальні

фінансові результати підприємств сільського господарства до оподаткування у 2022 р. становили 1,5 млрд грн і це був другий результат в економіці. Галузь за цим показником поступалася лише оптовій та роздрібній торгівлі (2,9 млрд грн), тоді як, наприклад, промисловість, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, тимчасове розміщування й організація харчування, операції з нерухомим майном мали від'ємний загальний фінансовий результат.

Сприятливим макроекономічним чинником формування позитивних фінансово-економічних результатів потрібно вважати також і зростання фінансового результату прибуткових підприємств сільського господарства. У2022 р. показник підвищився до понад 1,9 млрд грн, а за 2015-2022 рр. зріс у 4,1 разу.

Це дозволило відновити (після істотного спаду у 2018-2019 рр.) достатньо високий рівень рентабельності операційної діяльності підприємств сільського господарства регіону. Показник у 2022 р. становив 14,5 %, однак, до 2015 р. знизився на 5,6 в. п. На разі, підприємствам ще не вдалося відновити рівень операційної діяльності 2010-2014 років, коли він сягав 20-30%.

Покращення фінансових результатів сільськогосподарських підприємств Вінницької області у тому числі було забезпечене чинником підвищення ефективності господарювання за низкою ключових товарних позицій. Так, до прикладу, рівень рентабельності продукції «Культури зернові та зернобобові», що складає провідну частку в продукції сільського господарства та в доходах від її реалізації, за посівними площами і т. п., за 2015-2022 рр. зріс на 7,5 в. п. (з 4,5 % до 12,0 %) (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Рівень рентабельності основних видів продукції підприємств сільського господарства Вінницької області, %

Продукція	Роки								Відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2021	2022/ 2015

Культури зернові та зернобобові	4,5	15,9	25,3	11,3	13,6	17,5	0,5	12,0	+11,5	+7,5
Буряк цукровий фабричний	56,0	7,8	44,0	61,4	11,9	8,1	0,1	6,6	+6,5	-49,4
Картопля	41,2	29,0	0,9	-7,9	31,3	23,5	-1,1	5,6	+6,7	-35,6
Культури овочеві відкритого ґрунту	95,9	29,1	181,9	16,1	38,9	43,0	25,3	7,4	-17,9	-88,5
Культури плодові	к	105,1	к	10,1	57,9	-6,9	-2,2	9,0	+11,2	-
Культури ягідні	-4,2	…	221,8	…	…	50,1	-10,2	29,1	+39,3	+33,3
Молоко	15,0	11,0	15,0	21,2	19,5	5,9	3,2	8,2	+5,0	-6,8
Велика рогата худоба на м’ясо	-36,4	-30,7	-15,5	-18,1	-3,8	-7,5	-12,7	-7,0	+5,7	+29,4
Свині на м’ясо	10,8	-1,0	50,4	33,9	10,7	3,2	17,7	25,7	+8,0	+14,9
Вівці та кози на м’ясо	-45,6	-	-	-	-	-3,0	-23,4	к	-	-
Птиця на м’ясо	4,0	-5,2	-5,7	-1,2	0,9	4,4	10,6	13,4	+2,8	+9,4
Яйця птиці свійської	-5,5	20,7	21,6	24,1	0,2	13,4	2,1	7,8	+5,7	+13,3

Джерело: складено за даними [21, с.25; 23, с.24].

Суттєво підвищилася й рентабельність за такими сільськогосподарськими культурами, як культури ягідні (на 33,3 в. п.), великарогата худоба на м’ясо (на 29,4 в. п.), свині на м’ясо (на 14,9 в. п.), яйця птиці свійської (на 13,3 в. п.), птиця на м’ясо (на 9,4 в. п.). Очевидно, що зростання цього макроекономічного показника – прямий позитивний чинник впливу на покращення фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств.

З іншого боку, наявні стабільні проблеми, що проявляються у від’ємній рентабельності продукції «Велика рогата худоба на м’ясо», «Вівці та кози на м’ясо»; у значному зниженні рентабельності культур овочевих відкритогоґрунту (на 88,5 в. п. за 2015-2022 рр.), буряка цукрового фабричного (на 49,4 в. п.), картоплі (на 35,6 в. п.); порівняно низьких рівнях рентабельності вирощування картоплі (5,6% у 2022 р.), буряка цукрового фабричного (6,6%), культур овочевих відкритого ґрунту (7,4 %). Усунення цих проблемних аспектів дозволило б в значній мірі покращити фінансово-економічнірезультати підприємств сільського господарства Вінницької області.

2.2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Для аналізу фінансово-економічних результатів безпосередньо на мікрорівні було обрано 7 сільськогосподарських підприємств Вінницької області, з поміж яких 3 спеціалізуються на продукції рослинництва та 4 – продукції тваринництва.

Можна констатувати, що діяльність (як і фінансово-економічні результати господарювання) підприємств у 2018-2022 рр. не була стабільною. Про це передусім свідчать обсяги господарювання, зокрема доходів, та їх динаміка. Так, більшості підприємствам за аналізований період вдалося наростити обсяги доходу, причому окремим з доволі значним приростом (ФГ «Криниця» у 6,1 разу, ФГ «Світоч» у 2,3 рази), однак для інших характерним став спад показника – АНВП «Візит» на 31,9 %, ПП «Юхимівське» на 21,3 %, ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»» на 7,3 % (табл. 2.10).

Окрім того, жодне з аналізованих підприємств не характеризується стабільністю відносно їх доходів і кожне з них мало як періоди нарощування цього показника, так і кризові роки, причому тенденції, які спостерігаються, абсолютно різнорідні, що не дозволяє їх описати певним більш-менш однотипним трендом, а це підтверджує нестабільність діяльності та формування доходності аналізованих підприємств.

З іншого боку, підприємства функціонують стабільно, і більшість з них на 2022 р. мала достатньо високі значення доходів – ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» – 170,8 млн грн, СФГ «Світоч»– 106,7 млн грн, ПСП «Перемога» – 34,4 млн грн.

Попри мінливу динаміку доходів аналізованих сільськогосподарських підприємств, все-таки є підстави вести мову про те, щобільшість з них наростили їх обсяги або в останньому (2022 р. до 2021 р.) з років аналізованого періоду або відносно попереднього – 2020 р.

Таблиця 2.10

Показники доходу сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022 /2018	2022 /2021
Разом доходи, тис. грн							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	184351,0	269963,0	132767,0	120012,0	170821,0	92,7	142,3
ПСП «Перемога»	32488,7	24095,0	51688,1	40623,3	34367,4	105,8	84,6
ФГ «Криниця»	608,4	513,8	493,4	2804,0	3663,0	6,1 р.	130,6
СФГ «Світоч»	46851,2	50105,0	62152,8	44767,6	106714,8	2,3 р.	2,4 р.
ТОВ «Лан»	16422,2	16991,4	19988,0	21243,8	22165,4	134,9	104,3
АНВП «Візит»	42887,3	44737,6	53033,4	57538,5	29207,8	68,1	50,8
ПП «Юхимівське»	20384,6	19743,1	16691,7	12870,8	16044,6	78,7	124,7
Частка чистого доходу, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	95,08	96,1	90,98	96,8	97,98	+2,90	+1,18
ПСП «Перемога»	100,0	100,0	97,6	99,83	99,85	-0,15	+0,02
ФГ «Криниця»	100,0	100,0	99,8	99,9	100,0	-	+0,10
СФГ «Світоч»	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
ТОВ «Лан»	96,66	92,83	78,63	100,0	100,0	+3,34	-
АНВП «Візит»	45,57	52,84	51,57	62,5	100,0	+54,43	+37,5
ПП «Юхимівське»	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
Частка інших операційних доходів, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	2,28	3,9	9,02	3,2	2,02	-0,26	-1,18
ПСП «Перемога»	-	-	1,6	0,1	0,15	+0,15	-
ФГ «Криниця»	-	-	0,2	0,1	-	-	-
СФГ «Світоч»	-	-	-	-	-	-	-
ТОВ «Лан»	4,34	4,58	18,0	-	-	-4,34	-
АНВП «Візит»	42,8	47,16	48,43	37,5	-	-42,8	-37,5
ПП «Юхимівське»	-	-	-	-	-	-	-
Частка інших доходів, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	-	-	-	-	-	-	-
ПСП «Перемога»	-	-	1,8	0,07	-	-	-
ФГ «Криниця»	-	-	-	-	-	-	-
СФГ «Світоч»	-	-	-	-	-	-	-
ТОВ «Лан»	-	2,59	3,37	-	-	-	-
АНВП «Візит»	11,63	-	-	-	-	-11,63	-
ПП «Юхимівське»	-	-	-	-	-	-	-

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Відтак, на нашу думку, підприємства функціонують стійко, однак, піддаються істотному впливу зовнішніх факторів, а також ще не виробили

оптимальної внутрішньої моделі стабільного сталого розвитку, однією з причин чого можуть слугувати недоліки в системі управління системним розвитком сільськогосподарських підприємств.

Позитивно, що окремі з них частково диверсифікують власні доходи. Так, такі підприємства, як ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», ТОВ «Лан», ПП «Юхимівське» та ін. мали в структурі доходів інші операційні доходи, до яких відносяться доходи від надання в оренду активів, відсотки на залишки коштів на рахунках у банках, виручка від продажу оборотних активів (окрім готової продукції). Це додаткове джерело формування доходів та, відповідно,позитивних фінансово-економічних результатів господарювання.

Проте, основна операційна діяльність все таки повинна превалювати, чого, до прикладу, не спостерігалося на АНВП «Візит», у якого у 2018-2022 рр. частка інших операційних доходів сягала 37-49 %. У випадку, якщо це суто додаткові доходи, така ситуація прийнятна, однак, якщо одне з базових джерел формування фінансово-економічних результатів, то це може бути свідченням фінансово-економічної несамодостатності основного виду економічної діяльності підприємства – виробництва та реалізації тваринницької продукції.

Окремі підприємства мали в аналізованому періоді також і інші доходи, зокрема отримані від фінансових інвестицій, неопераційних курсових різниць та іншої не пов’язаної з операційною діяльності, що позитивно, однак обсяги таких доходів не значні, коли диверсифікація дохідної частини може і має вважатися важливою складової системи менеджменту розвитку бізнесу, а також формування фінансово-економічних результатів господарювання зокрема.

Зростання доходів, беззаперечно, безальтернативна передумова нарощення обсягів господарської діяльності, зміцнення ринкових позицій та розширеного відтворення сільськогосподарських підприємств. Проте, покращення фінансово-економічних результатів бізнесу безпосередньо залежить від оптимізації при цьому системи управління витратами.

З інформації, наведеної у табл. 2.11, попередньо констатуємо наявність негативної тенденції відносно вищих темпів зростання витрат аналізованих підприємств у порівнянні з показниками доходів.

Таблиця 2.11

Показники обсягу та структури витрат сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022 /2018	2022 /2021
Разом витрати, тис. грн							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	174684,0	258096,0	137560,0	82628,0	90119,0	51,6	109,1
ПСП «Перемога»	26522,1	21217,4	40220,5	36403,2	30841,9	116,3	84,7
ФГ «Криниця»	572,5	511,4	490,9	2786,0	3648,0	6,4 р.	130,9
СФГ «Світоч»	42034,7	45855	56952,8	38367,6	94275,8	2,2 р.	2,5 р.
ТОВ «Лан»	14049,7	15036,9	22502,4	18375,2	21258,2	151,3	115,6
АНВП «Візит»	35002,4	37510,8	49444,6	51138,3	38451,1	109,9	75,2
ПП «Юхимівське»	20199,8	19607,9	16523,3	12627,8	15909,4	78,8	125,9
Частка собівартості реалізованої продукції, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	92,37	92,14	80,85	88,72	88,26	-4,11	-0,45
ПСП «Перемога»	74,86	82,29	89,61	87,72	80,73	+5,87	-7,00
ФГ «Криниця»	79,72	95,54	96,19	87,44	87,91	+8,19	+0,47
СФГ «Світоч»	95,17	95,61	93,86	90,13	98,97	+3,81	+8,85
ТОВ «Лан»	72,21	70,74	79,31	62,59	69,96	-2,25	+7,37
АНВП «Візит»	55,38	54,72	45,74	52,17	64,58	+9,21	+12,42
ПП «Юхимівське»	98,86	99,75	97,47	96,06	98,74	-0,12	+2,68
Частка інших операційних витрат, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	5,18	5,76	14,39	8,04	5,13	-0,05	-2,91
ПСП «Перемога»	7,58	10,69	4,95	6,73	9,83	+2,25	+3,11
ФГ «Криниця» Мироновича»	4,19	4,46	3,81	12,56	12,09	+7,9	-0,47
СФГ «Світоч»	3,33	3,55	5,08	4,92	0,33	-3,00	-4,59
ТОВ «Лан»	11,33	11,15	19,13	34,10	26,96	+15,63	-7,14
АНВП «Візит»	45,77	45,28	54,23	47,83	35,42	-10,36	-12,42
ПП «Юхимівське»	0,12	0,12	0,39	0,46	0,24	+0,12	-0,22
Частка інших витрат, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	2,45	2,1	4,76	3,25	6,61	+4,16	+3,36
ПСП «Перемога»	7,5	7,02	5,44	5,55	9,44	+1,94	+3,89
ФГ «Криниця»	-	-	-	-	-	-	-
СФГ «Світоч»	0,39	0,84	1,06	4,95	0,69	+0,31	-4,26
ТОВ «Лан»	14,53	18,11	1,56	3,31	3,08	-11,44	-0,23
АНВП «Візит»	-	-	0,02	-	-	-	-

ПП «Юхимівське»	1,02	0,13	2,15	3,48	1,02	-	-2,46

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Так, відповідні співвідношення становили: на ПСП «Перемога» 116,3 % до 105,8 %, на ФГ «Криниця» 6,4 рази до 6,1 разу, на ТОВ «Лан» 151,3 % до 134,9 %, на АНВП «Візит» 109,9 % проти 68,1 %. При зростанні обсягів діяльності рівень витрат підприємств знижується через послаблення внеску постійних витрат. Але на зазначених підприємствах цього не відбувається, що може бути наслідком або недосконалого управління витратами, або все ще не виходу підприємств на планові обсяги виробничо-господарської, а, відтак, – фінансово-економічної діяльності.

З іншого боку, тенденції зміни витрат сільськогосподарських підприємств практично тотожні зі змінами у їх доходах, що закономірно, оскільки провідну частку в структурі витрат обіймає собівартість реалізованої продукції. Так, на 2022 р. частка собівартості реалізованої продукції на ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», ФГ «Криниця», СФГ «Світоч» та ПП «Юхимівське» становила від 88 % до 99%, що, з одного боку, позитивно (є свідченням високого рівня змінних витрат та, відповідно, глибокої оптимізації постійних витрат, більшість з яких не пов’язані з виробничою діяльністю і приводять до зниження прибутковості), однак, з іншого боку, може розцінюватися як негативний тренд, адже означає низький рівень фінансування витрат, пов’язаних з реалізацією інших, не виробничих функцій, як от – менеджменту, маркетингу, консалтингу тощо.

З такої позиції більш раціональною можна вважати структуру витрат, яка склалася на підприємствах АНВП «Візит» та ТОВ «Лан», де 65-70% витрат припадає на собівартість реалізованої продукції, 27-35% – на інші операційні витрати (собівартість реалізованих виробничих запасів, необоротних активів, відрахування для забезпечення наступних операційних витрат, інші витрати крім тих, що включаються до собівартості продукції(товарів, робіт, послуг)).

Ще близько 3% витрат цих підприємств припадають на інші витрати

(собівартість реалізації фінансових інвестицій, витрати від зміни балансової вартості фінансових інструментів, інші витрати, які виникають у процесі господарської діяльності (крім фінансових), але не пов’язані з операційною діяльністю).

2.3. Дослідження прибутковості та рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств

Результати оцінки та аналізу фінансових результатів сільськогосподарських підприємств в умовах пригнічення економіки України під впливом воєнних подій можуть надати додаткові підтвердження економічних трансформацій бізнесу та економіки країни, винайти ресурси для стабілізації економіки. Збільшення фінансових результатів діяльності підприємств має привести до збільшення податкових надходжень до бюджету країни, що формує зацікавленість держави у підвищенні фінансових результатів сільськогосподарських підприємств. Позитивний фінансовий результат є не тільки джерелом надходжень до бюджету, але і відповідним ресурсом збільшення потужностей підприємств, їх зростання та нарощування економічного потенціалу.

В умовах воєнного стану в Україні вкрай важливо використати наявні можливості у створенні додаткових фінансових результатів, що у подальшому може стати запорукою підтримки економіки і відновлення у післявоєнний час.

Аналіз рівня рентабельності досліджувано сукупності сільськогосподарських підприємств Вінницької області показав, що він залишався порівняно високим. Так, СФГ «Світоч» вдалося збільшити рентабельність підприємства з 9,6 % у 2018 р. до 14,4 % у 2022 р. (на 4,8 в. п.). Попри спад цього показника у 2019 р. надалі, починаючи з 2020 р., показник рентабельності цього підприємства лише стабільно зростав (середньорічні ланцюгові темпи приросту становили 23 %). Це може бути свідченням ефективного менеджменту бізнесу і

наявності на підприємстві фахівців (структурного підрозділу) з планування фінансово-економічних результатів господарювання та системного розвитку бізнесу. З належним рівнем рентабельності функціонувало також підприємство ПСП «Перемога», щоправда з 17,2 % у 2018 р. та 19,6 % у 2020 р. показник знизився до рівня 6,8 % у 2022 р.

До негативного слід віднести низький рівень рентабельності таких підприємств, як ФГ «Криниця» (0,8 % у 2021 р.), ПП «Юхимівське» (1,3 %) та ТОВ «Лан» (1,4 %). Більше того, для цих суб'єктів господарювання характерним стало зниження рівня рентабельності за період 2018-2022 рр. Очевидно, такий стан справ обумовлений високим рівнем витратомісткості господарювання та наслідками військового вторгнення, а шлях до покращення ситуації передбачає одну з двох альтернатив: оптимізацію витрат або збільшення обсягів діяльності за найбільш прибутковими напрямами, товарними позиціями.

Високорентабельною у 2018-2021 рр. була діяльність АНВП «Візит». Однак у 2022 р. підприємство зазнало збитків, що головно обумовлено втратами внаслідок розгортання військових діцй і вкотре довело все ще збитковість основної діяльності – виробництва тваринницької продукції.

Таблиця 2.12

Показники прибутку і рентабельності сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022 /2018	2022 /2021
Чистий прибуток / збиток, тис. грн							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	3050,7	3745,0	-4793,0	28266,0	74419,0	24,4 р.	2,6 р.
ПСП «Перемога»	5966,6	2877,6	11467,6	4220,1	3525,5	59,1	83,5
ФГ «Криниця»	35,9	2,4	2,5	18,0	15,0	41,8	83,3
СФГ «Світоч»	4816,5	4250,0	5200,0	6400,0	12439,0	2,6 р.	194,4
ТОВ «Лан»	2372,9	1954,5	-2514,4	2868,6	907,2	38,2	31,6
АНВП «Візит»	7884,9	7226,8	3588,8	6400,2	-9243,3	-2,2 р.	-2,4 р.
ПП «Юхимівське»	184,8	135,2	168,4	243,0	135,2	73,2	55,6
Рентабельність підприємства, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	2,6	3,3	-4,9	18,2	34,9	+32,2	+16,7
ПСП «Перемога»	17,2	7,4	19,6	8,6	6,8	-10,4	-1,9

ФГ «Криниця»	16,9	1,1	1,2	1,1	0,8	-16,2	-0,3
СФГ «Світоч»	9,6	7,9	8,9	10,5	14,4	+4,8	+3,9
ТОВ «Лан»	2,1	3,4	-4,6	4,3	1,4	-0,7	-2,9
АНВП «Візит»	50,3	42,8	17,3	19,7	-34,3	-84,6	-53,9
ПП «Юхимівське»	2,1	1,5	1,8	1,6	1,3	-0,9	-0,3
Рентабельність власного капіталу, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	33,3	43,5	-127,9	93,2	71,1	+37,7	-22,2
ПСП «Перемога»	45,0	19,6	43,8	17,5	12,7	-32,3	-4,7
ФГ «Криниця»	22,7	1,4	1,6	2,1	1,6	-21,0	-0,3
СФГ «Світоч»	16,2	12,5	12,9	13,7	20,9	+4,8	+7,3
ТОВ «Лан»	4,6	3,7	-5,1	5,2	1,5	-3,2	-3,7
АНВП «Візит»	77,1	63,4	20,1	23,8	-49,4	-126,5	-73,2
ПП «Юхимівське»	10,3	7,4	8,5	10,9	5,7	-4,6	-5,2
Рентабельність продукції, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	1,9	1,6	-4,5	38,6	93,6	+91,7	+55,0
ПСП «Перемога»	25,3	16,5	31,8	13,2	14,6	-11,2	+0,9
ФГ «Криниця»	6,2	0,5	0,5	0,7	0,5	-5,8	-0,3
СФГ «Світоч»	11,7	9,7	9,7	18,5	13,3	+1,6	-5,2
ТОВ «Лан»	23,5	18,4	-14,1	24,9	6,1	-17,4	-18,8
АНВП «Візит»	40,0	35,2	15,8	23,9	-37,2	-77,2	-61,2
ПП «Юхимівське»	0,9	0,7	1,1	2,0	0,9	-	-1,1
Рентабельність фонду оплати праці, %							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	29,64	32,08	-72,96	440,07	964,23	+9,3 р.	+5,2 р.
ПСП «Перемога»	928,22	439,87	1464,0	233,43	236,56	-6,9 р.	3,1
ФГ «Криниця»	7,01	0,45	0,46	4,13	2,83	-4,2	-1,3
СФГ «Світоч»	371,01	284,22	289,18	265,73	447,77	76,8	182,0
ТОВ «Лан»	303,44	244,92	-309,6	310,96	91,65	-2,1 р.	-2,2 р.
АНВП «Візит»	816,92	737,13	358,59	311,46	-431,5	-12,5 р.	-7,4 р.
ПП «Юхимівське»	15,27	9,91	13,35	23,07	8,56	-6,7	-14,5

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

На нашу думку, виробничо-господарська діяльність цього підприємства має піддатися ґрунтовному економічному аудиту з метою пошуку шляхів оптимізації витрат за відповідними центрами відповідальності та зростання ефективності головних бізнес-процесів.

Рентабельність власного капіталу є показником, який відображає обсяги прибутку в розрахунку на вкладений у бізнес капітал і є одним з ключових параметрів інвестиційної привабливості бізнесу, оскільки характеризує умовну кількість років, за яку (за існуючої прибутковості) підприємство здатне погасити обсяги вкладеного у підприємницьку діяльність власного капіталу. Відтак,

позитивно, що високими значеннями цього показника характеризувалася діяльність ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (71,1% у 2022 р.), СФГ «Світоч» (20,9%), ПСП «Перемога» (12,7 %). До 2021 р. включно високими були значення цього показника й на АНВП «Візит». Однак, результати аналізу засвідчують, що цього було досягнуто в більшій мірі не за рахунок стрімкого зростання чистого прибутку, як через достатньо малі обсяги власного капіталу підприємств.

Цю тезу підтверджують також високі значення показників рентабельності фонду оплати праці, які були досягнуті через низький рівень оплати праці та, відповідно, незначний фонд оплати праці персоналу на аналізованих сільськогосподарських підприємствах. З іншого боку, висока рентабельність фонду оплати праці є свідченням ефективного використання трудового ресурсу. Позаяк, слід враховувати, що це не повинно суперечити тінізації соціально-трудових відносин та зниженню рівня мотивації праці, оскільки такі прояви у підсумку призводять до розвитку деструктивних процесів зі дестабілізацією ситуації та погіршення фінансово-економічних результатів підприємства.

Разом із тим, позитивно, що здебільшого високою є рентабельність продукції на аналізованих сільськогосподарських підприємствах. Найвищими значеннями характеризувалося ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», де у 2022 р. показник становив 93,6 % та зріс до 2021 р. на 55,0 в. п. У значній мірі таких результатів було досягнуто за рахунок достатньо раціональноїструктури операційних витрат цього підприємства. Так, у 2022 р. на матеріальні витрати припадало 60,4 %, на оплату праці та соціальні відрахування – 6,1 %, на амортизацію основних засобів – 4,6 %, на інші операційні витрати – 28,8 %. Таким чином, рівень прямих витрат на виробництво продукції не високий і це дозволило наростити її рентабельність. А це прямий шлях до підвищення рівня прибутковості сільськогосподарського підприємства, що і відбулося на практиці, коли у 2022 р. чистий прибуток цього підприємства стрімко зріс відносно 2021 р. – у2,6 рази (з 28,3 млн грн до 74,4 млн грн).

Порівняно високою залишалася рентабельність продукції ПСП «Перемога» (14,6 % у 20212р.) та СФГ «Світоч» (13,3%). Однак, з поміж аналізованих підприємств за цим показником все ж наявні й негативні аспекти. Йдеться про низьку рентабельність продукції ФГ «Криниця» (лише 0,5-0,7% у 2018-2022 рр.) та ПП «Юхимівське» (0,7- 2,0 % у 2018-2022 рр.); зниження її рівня на ПСП «Перемога» (на 11,2 в. п. за 2018-2022 рр.) та ТОВ «Лан» (на 17,4 в.п. за 2018-2022 рр.).

Високі показники прибутковості забезпечили достатньо прийнятну фінансову стійкість суб'єктів сільськогосподарського бізнесу, що є позитивним наслідком господарювання та формування фінансово-економічних результатів підприємств. Так, коефіцієнт автономії, який характеризує незалежність від позикових коштів і показує частку власних активів у загальній валюті балансу, у 2022 р. практично на всіх з аналізованих підприємствах (окрім ПП «Юхимівське») мав прийнятні значення (>0,5), а на ТОВ «Лан» сягав 0,88 та за весь аналізований період коливався у межах 0,8-0,91, що свідчить про дуже міцне фінансове становище підприємства. Позитивним слід також розцінювати наявність тенденції до покращення показника автономії на всіх підприємствах, окрім ФГ «Криниця» за 2018-2022 рр. Однак, фінансова стійкість ПП «Юхимівське» не задовольнялася в жодному з років аналізованого періоду, що негативно та є додатковим свідченням незадовільної прибутковості і рентабельності цього суб'єкта господарювання.

Власне, це також стало однією з причин того, що у 2022 р. саме це підприємство отримало незадовільне значення коефіцієнта співвідношення позикових та власних коштів – 1,15, коли нормативне значення <1,0.

Таблиця 2.13

Показники фінансового стану сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, +/-	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022 /2018	2022 /2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт автономії (нормативне значення > 0,5)							

ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	0,08	0,08	0,04	0,19	0,49	+0,41	+0,30
ПСП «Перемога»	0,36	0,36	0,45	0,49	0,53	+0,17	+0,04
ФГ «Криниця»	0,75	0,75	0,77	0,53	0,47	-0,29	-0,06
СФГ «Світоч»	0,58	0,63	0,68	0,75	0,68	+0,10	-0,07
ТОВ «Лан»	0,91	0,88	0,86	0,80	0,88	-0,02	+0,08
АНВП «Візит»	0,63	0,60	0,68	0,77	0,67	+0,04	-0,10
ПП «Юхимівське»	0,20	0,20	0,21	0,14	0,22	+0,02	+0,08
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів (фінансовий ризик) (нормативне значення < 1,0)							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	11,59	12,12	24,81	3,91	0,78	-10,81	-3,13
ПСП «Перемога»	1,22	1,25	0,98	0,83	0,79	-0,43	-0,03
ФГ «Криниця»	0,33	0,33	0,30	0,89	1,15	+0,82	+0,25
СФГ «Світоч»	0,65	0,59	0,46	0,31	0,47	-0,18	+0,16
ТОВ «Лан»	0,08	0,12	0,13	0,19	0,11	+0,02	-0,08
АНВП «Візит»	0,65	0,65	0,48	0,30	0,48	-0,16	+0,18
ПП «Юхимівське»	3,76	3,61	3,15	1,53	0,51	-3,24	-1,02
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами (нормативне значення ≥ 0,1)							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	-0,09	-0,09	-0,09	0,06	0,33	+0,42	+0,27
ПСП «Перемога»	-0,12	-0,08	0,20	0,25	0,37	+0,48	+0,12
ФГ «Криниця»	0,73	0,72	0,74	0,45	0,40	-0,33	-0,05
СФГ «Світоч»	0,04	0,18	0,01	0,22	0,10	+0,07	-0,12
ТОВ «Лан»	0,86	0,87	0,82	0,75	0,84	-0,02	+0,09
АНВП «Візит»	0,43	0,41	0,50	0,67	0,46	+0,03	-0,20
ПП «Юхимівське»	-0,21	-0,21	0,01	0,08	0,17	+0,38	+0,09
Коефіцієнт покриття (нормативне значення > 2,0)							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	0,95	0,92	0,92	1,13	2,00	+1,05	+0,87
ПСП «Перемога»	1,41	1,31	1,58	1,67	1,76	+0,34	+0,09
ФГ «Криниця»	3,54	3,58	3,90	1,83	1,66	-1,88	-0,17
СФГ «Світоч»	1,22	1,21	1,01	1,34	1,12	-0,10	-0,22
ТОВ «Лан»	11,89	8,36	7,33	5,24	8,06	-3,83	+2,83
АНВП «Візит»	1,67	1,69	2,00	2,99	1,87	+0,20	-1,12
ПП «Юхимівське»	0,88	0,89	1,19	4,22	8,24	+7,36	+4,02
Коефіцієнт швидкої ліквідності (нормативне значення > 1,0)							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	0,27	0,26	0,12	0,28	0,42	+0,15	+0,14
ПСП «Перемога»	0,14	0,11	0,09	0,17	0,14	-0,01	-0,03
ФГ «Криниця»	0,03	0,01	0,04	0,67	0,56	+0,52	-0,12
СФГ «Світоч»	0,32	0,32	0,41	0,56	0,38	+0,05	-0,18
ТОВ «Лан»	9,85	6,92	6,32	4,39	5,74	-4,11	+1,35
АНВП «Візит»	1,36	1,38	1,29	2,25	1,54	+0,18	-0,72
ПП «Юхимівське»	0,75	0,75	1,01	3,86	7,37	+6,62	+3,50
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (нормативне значення > 0,2)							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	-	-
ПСП «Перемога»	0,04	0,04	0,03	0,01	0,01	-0,03	-

ФГ «Криниця»	0,02	0,01	0,04	0,01	0,18	+0,16	+0,17
СФГ «Світоч»	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	-	+0,01
ТОВ «Лан»	0,06	0,04	0,01	0,21	0,11	+0,06	-0,10
АНВП «Візит»	0,05	0,06	0,03	0,02	0,01	-0,04	-0,01
ПП «Юхимівське»	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	-	-0,01

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Інші аналізовані підприємства що у 2022 р., що у більшості роках аналізованого періоду мали прийнятні значення цього показника і це є свідченням їх достатньо високої резилентності відносно залежності від зовнішнього капіталу.

Особливо позитивно, що відповідна ситуація виправилася на ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», де значення показника у 2018-2020 рр. були критично не задовільними, а підприємство – критично залежним від зовнішніх боргових зобов'язань.

Це ж підприємство, як і ПП «Юхимівське», у 2018-2020 рр. мало проблеми й зі забезпеченістю власними коштами, втім вже у 2021-2022 рр. забезпеченість власними коштами нормалізувалася та на всіх з аналізованих підприємствах досягла прийнятних значень (>0,1).

Однак, ситуація не настільки стабільна з ліквідністю підприємств. До прикладу, у 2022 р. лише три (ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», ТОВ «Лан» та ПП «Юхимівське») з семи підприємств мали прийнятні значення коефіцієнта покриття (>2,0). Відтак, у інших суб'єктів господарювання здатність швидко погашати власні короткострокові зобов'язання була недостатньою і це негативно у контексті стабільної роботи та високої ділової активності як ознак формування позитивних фінансово-економічнихрезультатів господарювання. З іншого боку, це може бути обумовлене специфікою виробничо-господарської, а, відтак, і фінансової діяльності безпосередньо в сільськогосподарському бізнесі.

При тому ліквідність (коефіцієнт покриття) СФГ «Світоч» та ТОВ «Лан» за 2018-2022 рр. погіршилася; задовільними значенням коефіцієнта швидкої ліквідності (>1,0) характеризувалися лише ТОВ «Лан», АНВП «Візит» та ПП «Юхимівське»; значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності (>0,2) за всіма

суб'єктами господарювання були суттєво нижчими за оптимальні. Таким чином, якщо фінансова стійкість аналізованих сільськогосподарських підприємств здебільшого задовольняється, то ліквідність – ні. Відповідно, керівництву підприємств слід працювати над покращенням структури оборотних активів, стабілізацією ліквідності, покращенням співвідношень дебіторської ікредиторської заборгованості та збільшенням резервів поточних фінансових інвестицій і грошових засобів.

Ефективність виробництва слугує одночасно і умовою і наслідком формування високих фінансово-економічних результатів господарювання. З такої позиції позитивно, що на всіх (крім АНВП «Візит») з аналізованих сільськогосподарських підприємств спостерігається позитивна динаміка щодо підвищення одного з ключових індикаторів ефективності в економіці – продуктивності праці. Особливо високих значень як за обсягами (3,1 млн грн в розрахунку на одного працівника), так і за динамікою (2,3 рази у 2022 р. до 2018 р.) вдалося досягти на СФГ «Світоч» (табл. 2.14). У той же час не надто ефективною (в порівнянні з іншими аналізованими підприємствами) можна вважати продуктивність праці на АНВП «Візит». Продуктивність праці на цьому підприємстві у 2022 р. склала 1,1 млн у розрахунку на одного працівника і цей показник був на 26,7 % нижчим за його значення у 2018 р. та на 55,3 % у 2021 р.

Таблиця 2.14

Показники ефективності виробництва як передумова формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Темпи зростання, %	
	2018 р.	2019 р	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 /2018	2022 /2021
Продуктивність праці, тис. грн							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	2333,6	3461,1	1702,1	1666,8	2372,5	101,7	142,3
ПСП «Перемога»	1476,8	1147,4	2461,3	2138,1	2454,8	166,2	114,8
ФГ «Криниця»	152,1	128,5	123,4	280,4	407,0	2,7 р.	145,2
СФГ «Світоч»	1377,9	1431,6	1828,0	1316,7	3138,7	2,3 р.	2,4 р.
ТОВ «Лан»	821,1	894,3	1110,4	1634,1	1705,0	2,1 р.	104,3

АНВП «Візит»	1531,7	1597,8	1964,2	2054,9	1123,4	73,3	54,7
ПП «Юхимівське»	728,0	731,2	667,7	677,4	891,4	122,4	131,6
Капіталовіддача, грн							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	10,1	15,7	11,7	5,4	3,4	33,7	62,6
ПСП «Перемога»	2,3	1,6	2,9	2,6	2,6	113,4	98,5
ФГ «Криниця»	24,4	19,9	21,6	15,7	21,9	89,8	140,0
СФГ «Світоч»	1,8	1,7	1,6	1,1	1,9	108,6	180,1
ТОВ «Лан»	0,3	2,4	2,1	1,7	1,5	5,9 р.	87,6
АНВП «Візит»	9,9	10,5	14,2	6,7	2,9	29,1	43,4
ПП «Юхимівське»	6,3	6,5	8,8	11,3	23,5	3,7 р.	2,1 р.
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, рази							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	1,9	2,8	1,6	0,9	1,1	55,4	116,5
ПСП «Перемога»	1,6	1,0	1,3	1,2	0,9	55,7	72,8
ФГ «Криниця»	3,3	2,7	2,7	1,9	2,2	66,1	110,2
СФГ «Світоч»	1,9	2,1	3,3	2,3	3,4	174,9	149,4
ТОВ «Лан»	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	130,9	109,5
АНВП «Візит»	3,8	3,5	3,1	2,4	1,7	45,9	72,1
ПП «Юхимівське»	3,7	3,4	2,2	0,9	1,6	42,6	179,0
Дохід на 1 грн власного капіталу, грн							
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	20,1	31,4	35,5	3,9	1,6	8,1	41,2
ПСП «Перемога»	2,5	1,6	1,9	1,7	1,2	50,7	73,8
ФГ «Криниця»	3,9	3,2	3,1	3,2	4,1	106,9	128,4
СФГ «Світоч»	1,6	1,5	1,5	0,9	1,8	114,5	188,4
ТОВ «Лан»	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	112,4	93,9
АНВП «Візит»	4,2	3,9	2,9	2,1	1,6	37,2	73,1
ПП «Юхимівське»	11,3	10,8	8,4	5,8	6,8	59,8	117,5

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Очевидно, що подальше покращення фінансово-економічних результатів господарювання цього підприємства слід тісно ув’язати зі внутрішніми чинниками, зокрема інтенсифікацією ефективного використання персоналу.

Не настільки позитивною склалася на аналізованих сільськогосподарських підприємствах ситуація з капіталовіддачею. Найбільш продуктивно використовували основні засоби ФГ «Криниця» (21,9 грн у 2022 р.) та ПП «Юхимівське» (за 2018-2022 рр. показник зріс з 6,3 до 23,5 грн (у 3,7 рази)).

Для інших підприємств характерні або невисокі значення цього показника ефективності або його зниження, що є негативною передумовою формування хороших фінансово-економічних результатів господарювання та також потребує підвищення інтенсивності використання основних засобівсільськогосподарських підприємств.

Одним зі стримуючих чинників ефективності виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві (з огляду на специфіку цього виду економічної діяльності) завжди був чинник сезонності, який обмежував ділову активність і зокрема оборотність оборотних активів. Однак, факт її зниження слід розцінювати як негативну передумову зростання ефективності господарювання аналізованих сільськогосподарських підприємств. Ефективною у цьому аспекті можна визнати хіба оборотність оборотних активів СФГ «Світоч» (у 2022 р. значення показника становило 3,4 рази та показник зріс до 2018 р. на 74,9 %). Іншим підприємствам слід працювати над підвищенням оборотності передусім засобами вдосконалення сівозмін, використання більш продуктивних сортів рослин та порід тварин, оптимізації ресурсного забезпечення та пришвидшення технологічних бізнес-процесів.

У підсумку невисокі значення ключових параметрів ефективності виробництва призвели до низької продуктивності бізнесу на загал. Так, один зі головних показників ефективності інвестування у бізнес – дохід на 1 грн власного капіталу – на більшості з аналізованих сільськогосподарських підприємствах залишався невисоким (0,4 – 1,8 грн у розрахунку на 1 грн вкладеного у бізнес власного капіталу), а на окремих із них ще йпродовжував знижуватися. Ситуація більш-менш стабільна лише на ФГ «Криниця» (4,1 грн у 2022 р. та збільшення на 6,9 % до 2018 р.) та ПП «Юхимівське» (6,8 грн, однак цей показник до 2018 р. знизився на 40,2 %). Таким чином, аналізованим суб’єктам господарювання критично важливо підвищувати рівень своєї доходності, причому всіма можливими для цього засобами, для чого має бути розроблено комплексну систему заходів та відповідний інструментарій.

РОЗДІЛ 3
МЕХАНІЗМ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Наростаючі виклики та загрози функціонуванню сільськогосподарських підприємств обумовлюють доцільність розробки стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності цих підприємств. Ситуація загострюється в умовах введення воєнного стану на території України у зв'язку з масштабною збройною агресією з боку Російської Федерації, що формалізується в таких структурно- функціональних проблемах погіршення результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, як зниження показників ліквідності та прибутковості, дестабілізація функціонування банківської системи, ускладнення доступу сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів, високі темпи інфляційних процесів у державі, руйнування виробничо-господарських потужностей сільськогосподарських підприємств та вимушена релокація деяких з них, втрата усталених ринків збуту сільськогосподарської продукції, можливості обмеженого експорту останньої через блокування портів у Чорному та Азовському морях, руйнування сформованих логістичних ланцюгів і складських потужностей сільськогосподарських підприємств, зростання вартості оборотних засобів аграрного виробництва, суттєве зниження купівельної спроможності населення й масова вимушена міграція населення та інші.

Агреговані стратегічні напрями обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств представлені на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Агрегація стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

Реалізація запропонованих стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств потребує забезпечення комплексної узгодженості дій між їхніми структурнимипідрозділами, збалансованого фінансування підтримки проведення розроблених заходів та послідовності в процесі імплементації останніх. Очевидно, що від системності управлінських рішень буде залежати ефективність функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Саме тому для керівництва підприємств необхідним є розуміння стратегічної важливості впровадженнязапропонованихзмін, попри цілком закономірний опір імплементації останніх [24]. Комплексний характер запропонованих заходів обумовлений системною природою механізму формування фінансово-економічних результатів, що охоплює практично всі стратегічно важливі сфери діяльності сільськогосподарського підприємства.

Таким чином, реалізація стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств трансформується у створення таких конкурентних переваг як: підвищення рівня фінансово-економічної стійкості в умовах обмеженого доступу залучення грошових ресурсів у господарський процес; збалансування параметрів розвитку стратегічних бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств; підвищення ефективності використання фінансово-економічних ресурсів підприємств та забезпечення належного рівня їх рентабельності; зміцнення фінансово-економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки; становлення процесів розширеного відтворення та сталого розвитку соціально-економічної та екологічної сфер на сільських територіях; узгодження інтересів учасників аграрного ринку та збалансований розвиток останнього.

Глобально покращення фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств відбувається за рахунок однієї з двох

альтернатив: (1) збільшення масштабів діяльності (доходи, витрати охоплення ринку і т. п.); (2) підвищення ефективності господарювання (зниження рівня витратомісткості та покращення основних показників ефективності виробництва та використання ресурсів). Якщо перша альтернатива головно стосується повноцінного задіяння і раціонального поєднання внутрішніх та зовнішніх інтенсивних і екстенсивних чинників, то друга – оптимізації витрат підприємства задля досягнення більшої віддачі з кожної одиниці ресурсу, залученого у виробничо-господарську та іншу діяльність суб'єктагосподарювання [25]. Таким чином управління витратами стає ключовим об'єктом на шляху підвищення рівня ефективності використання капіталу, ресурсів іактивів підприємств.

Зауважимо, що ефективність – категорія відносна і в цьому її перевага з позиції можливості порівняння різних (за розмірами, ресурсним забезпеченням, економічним потенціалом, проникненням на ринок, диверсифікацією діяльності тощо) економічних агентів, адже ефективність відображає міру перевищення отриманого позитивного результату над затраченими ресурсами, здійсненими витратами і т. п. І саме це ключовий критерій, іншими словами, розмір чистого прибутку підприємства може бути меншим, але ефективність функціонування, при цьому, – вищою. З іншого боку, фінансово-економічні результати це ще й здатність суб'єкта господарювання до капіталізації, відтак його величина також важлива. Якщо резюмувати, то високі фінансово-економічні результати стосуються і прибутку, і рентабельності, і їх оптимальних співвідношень між собою.

Одним з критеріїв прибутковості у бізнесі слугує показник доходу у точці беззбитковості. Його значення відповідає тим масштабам господарювання, за яких підприємство здатне у повній мірі покрити свої витрати і гарантувати власну принаймні беззбиткову діяльність. Точка беззбитковості є достатньо важливим індикатором, адже в порівнянні з обсягами фактичного доходу від реалізації продукції (надання послуг) дозволяє побачити на скільки фактичні доходи перевищують критичне значення цього показника, при перевищенні якого

підприємство переходить у ранг збиткових. Відповідно, чим більший відрив, тим функціонування підприємства безпечніше.

Однак, в економічній літературі зроблено достатньо спроб відносно вдосконалення методики аналізування беззбитковості. До прикладу, у [26, с. 177-184] запропоновано низку додаткових показників – параметрів беззбитковості суб'єктів господарювання, які в тому числі можуть застосовуватися для аналізування й на підприємствах сільськогосподарськоїгалузі. Це точка ліквідації (обсяги доходу, за якого підприємство покриваєлише загальні постійні витрати), точка мінімальної рентабельності (обсяги доходу у точці беззбитковості збільшені на величину умовного додаткового (втраченого) прибутку підприємства за умови скерування суми фінансових ресурсів аналогічної обсягу власного капіталу, наприклад, у депозитні вкладення в комерційних банках), точка ресурсозабезпеченого прибутку (обсяги доходу підприємства, при яких ефективно (на рівні провідного конкурента) використовуються ресурси суб'єкта господарювання (головно персонал, основні засоби, оборотні активи).

З метою обчислення відповідних обсягів (граничних меж) доходу аналізованих у дослідженні сільськогосподарських підприємств здійснено поділ їх загальних витрат на постійні та змінні, розраховано умовний прибуток на вкладений капітал (з розрахунку, що середня відсоткова ставка комерційних банків за депозитами юридичних осіб у 2021 р. в Україні становила 5,4 %) та враховано показники ефективності використання їх ресурсного забезпечення (табл. 3.1). При цьому для АНВП «Візит» до розрахунку взято дані за 2020 р. оскільки у 2021 р. підприємство було збитковим.

Розподіл витрат на умовно-постійні та змінні дозволив зробити окремі висновки за цією структурною ознакою класифікації витрат сільськогосподарських підприємств (додаток А). Так, здебільшого для аналізованих підприємств склалося співвідношення постійних та змінних витрат як 20% до 80%. Істотним винятком є ситуація на ТОВ «Лан», де частка постійних витрат була більшою і становила

30,0%. Спостерігаються і приклади дуже мізерних постійних витрат. Так, на СФГ «Світоч» та ПП «Юхимівське» рівень змінних витрат становив 98,9 % та 98,7 % відповідно, тоді як постійних – лише 1,1% та 1,3%.

Таблиця 3.1

Дохід, витрати та показники ефективності (вихідні дані для розрахунку беззбитковості) сільськогосподарських підприємств у 2022 р.

Підприємства	Постійні витрати, тис. грн	Дохід, тис. грн	Змінні витрати, тис. грн	Прибуток на вкладений капітал, тис. грн	Продуктив-ність праці, тис. грн	Капіталo-віддача, грн	Коефіцієнт оборотності оборотних активів, рази
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	16861,0	170821,0	79541,0	5153,4	2372,5	3,4	1,1
ПСП «Перемога»	5944,6	34367,4	24897,3	1214,16	2454,8	2,6	0,9
ФГ «Криниця»	441,0	3663,0	3207,0	43,8	407,0	21,9	2,2
СФГ «Світоч»	966,6	106714,8	93309,2	1989,12	3138,7	1,9	3,4
ТОВ «Лан»	6386,5	22165,4	14871,1	3030,84	1705,0	1,5	0,4
АНВП «Візит»	24460,7	57538,5	26677,6	878,76	1123,4	2,9	1,7
ПП «Юхимівське»	200,6	16044,6	15708,8	97,92	891,4	23,5	1,6

Примітка: дані для АНВП «Візит» за 2021 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Попередній аналіз рівня витратомісткості сільськогосподарських підприємств дозволив констатувати проблему надмірного рівня витрат на окремих з аналізованих підприємств. Йдеться про АНВП «Візит», рівень постійних витрат якого в доході підприємства склав аж 42,5 %. Така структура витрат аж ніяк не характерна для виробничого бізнесу, а, відтак, є свідченням надмірного обсягу умовно-постійних витрат підприємства і, відповідно, значною вадою на шляху формування високих кінцевих фінансово- економічних результатів господарювання. Високим також був рівень умовно- постійних витрат ТОВ «Лан» – 28,8 % та критично високим рівень змінних витрат ПП «Юхимівське» – 97,9 %, що практично не залишає місцядля формування валового прибутку.

На цьому тлі значно оптимальнішою (з позиції гарантування кращих фінансово-економічних результатів) виглядала структура витрат ФГ «Криниця»

(12,0 % рівень постійних витрат, однак аж 87,6 % – змінних витрат), ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (9,9 % та 46,6 %), ПСП «Перемога» (17,3 % та 72,4 %). Це доводить як важливість, так і актуальність реалізації на сільськогосподарських підприємствах політики вдосконалення структури та зниження рівня витрат виробничо-господарської і фінансової діяльності. З іншого боку, структура витрат позначається і на спроможності суб'єктів господарювання забезпечувати беззбиткове господарювання, а, за можливості,й з високим рівнем рентабельності (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Критичні межі господарської діяльності (доходу) сільськогосподарських підприємств у 2022 р.

Підприємства	Дохід у точці беззбитковості, тис. грн	Дохід у точці мінімальної рентабельності, тис. грн	Дохід у точці ресурсозабезпеченого прибутку (тис. грн) за:		
			продуктив-ністю праці	капітало-віддачею	оборотністю оборотних активів
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	31553,60	31553,66	225986,40	1187713,50	555369,60
ПСП «Перемога»	21573,21	21573,34	43941,80	317583,70	131499,42
ФГ «Криниця»	3542,51	3542,60	28248,30	5076,00	5773,20
СФГ «Світоч»	7694,58	7694,73	106715,80	1315976,50	106049,40
ТОВ «Лан»	19406,84	19407,26	40803,10	406578,20	178476,20
АНВП «Візит»	45605,67	45605,70	87883,60	259430,60	81252,52
ПП «Юхимівське»	9584,71	9585,01	56496,60	16071,65	34098,26

Примітка: дані для АНВП «Візит» за 2021 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Таким чином, визначено значення показників доходу у точках беззбитковості, мінімальної рентабельності та ресурсозабезпеченого прибутку сільськогосподарських підприємств. Враховуючи, що підприємства мали не надто великі обсяги власного капіталу та з огляду на відносно низький рівень відсоткової ставки за депозитами юридичних осіб у вітчизняних комерційних банках у 2022 р., значення доходу у точці мінімальної рентабельності були вищими, ніж у точці

беззбитковості, однак, відповідні відхилення були не суттєвими. При тому, логічно, що у точці мінімальної рентабельності підприємства лише покривають власні загальні витрати і умовно втрачений прибуток, який могли б інвестувати у фінансові доходи, а у точці ресурсозабезпеченого прибутку функціонують з максимальною ефективністю, значення останніх показників закономірно вищі. Відповідні коефіцієнти відхилень подані на рис. 3.2.

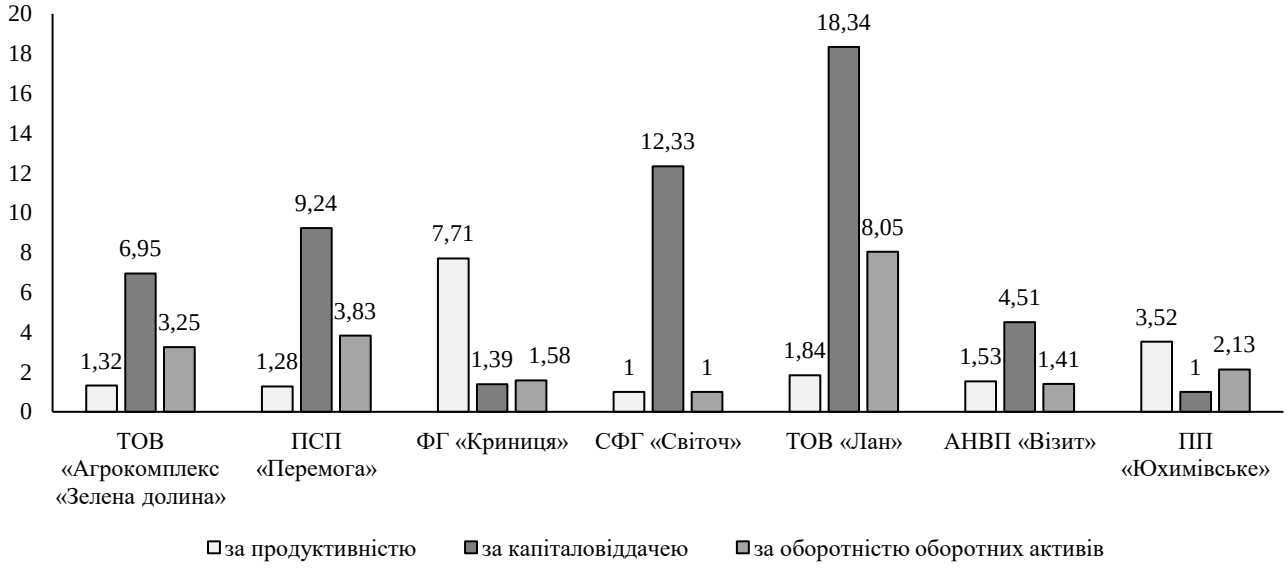

Рис. 3.2. Коефіцієнти відхилення значень доходів у точці ресурсозабезпеченого прибутку від фактичних доходів сільськогосподарських підприємств у 2022 р.

Примітка: дані для АНВП «Візит» за 2021 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

З отриманої інформації можна зробити кілька висновків. По-перше, СФГ «Світоч» функціонує з найвищою ефективністю (може вважатися еталоном для аналізованих суб'єктів господарювання) за показниками продуктивності праці та оборотності оборотних активів. Проте, підвищення рівня апіталовіддачі може гарантувати підприємству додаткове збільшення доходу на 12,33 %.

Якщо взяти за основу щонайменші відхилення показників доходу у точці

ресурсозабезпеченого прибутку, то на загал можна констатувати порівняно вищу (коли зростання ефективності забезпечує все меншу віддачу у вигляді відхилення від фактичних обсягів господарювання) ефективність господарювання таких підприємств, як АНВП «Візит», ПП «Юхимівське», ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина». З іншого боку, існують значні резерви до подальшого зростання у ТОВ «Лан» (за капіталовіддачею на 18,34 %, оборотністю оборотних активів на 8,1 %), СФГ «Світоч» (на 12,33 % за апіталовіддачею) та ПСП «Перемога» (на 9,24 % за капіталовіддачею).

При тому, можна стверджувати, що на разі найбільший запас фінансово-економічної безпеки притаманний для СФГ «Світоч», фактичне значення якого перевищує значення показника у точці беззбитковості у 13,9 рази (рис. 3.4). Високим також був запас міцності на ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (5,4 рази). Низка підприємств характеризується середніми, однак також відносно стабільними параметрами, як от – ПП «Юхимівське» (фактичні доходи у 2021 р. перевищували значення показника у точці беззбитковості на 67 %) та ПСП «Перемога» (59 %).

Натомість, критично низькою виявилася маржа валового прибутку для ФГ «Криниця». Фактично незначні дестабілізуючі зміни на ринку (на рівні понад лише 3 %) обумовлюють одномоментну збитковість цього підприємства. Для ТОВ «Лан» та АНВП «Візит» достатньою може розглядатися дестабілізація ситуації, яка обумовлює зниження доходів підприємства на 14 % та 26 % відповідно.

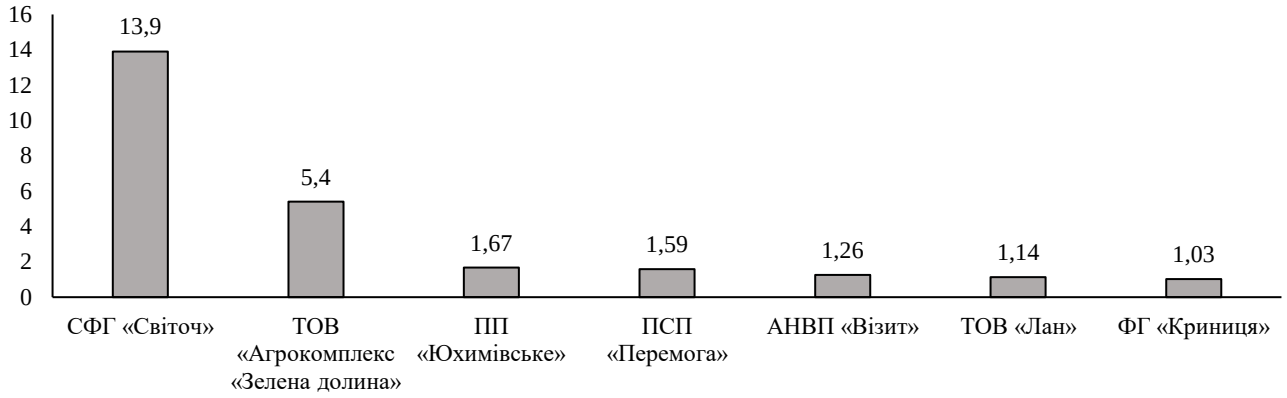

Рис. 3.3. Коефіцієнти відхилення фактичних обсягів доходів сільськогосподарських підприємств від доходів у точці беззбитковості у 2022 р.

Примітка: дані для АНВП «Візит» за 2021 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Отримані результати дозволили визначити провідні напрями зростання прибутковості сільськогосподарських підприємств:

(1) оптимізація умовно-постійних витрат;

(2) зниження рівня змінних витрат;

(3) ефективне управління витратами на персонал, формування та використання основних засобів і оборотних активів.

Відтак, на нашу думку, саме за цими напрямами сільськогосподарським підприємствам доцільно формувати власні моделі політики ефективного управління витратами та забезпечення підвищення рівня прибутковості господарювання (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Напрями та інструментарій зростання ефективності управління витратами та забезпечення підвищення рівня прибутковості сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка

Постійним витратам відводиться власна роль у функціонуванні тарозвитку підприємств. З одного боку, вони можуть слугувати достатнім тягарем для стабільності і процесів сталого відтворення, коли на підприємстві «роздутий» штат управлінського персоналу, надмірними є витрати, які не пов'язані з безпосередньо виробничою діяльністю тощо, однак, з іншого (коли постійні витрати займають мізерну частку в структурі загальних витрат підприємства), – посилюються загрози недостатнього і низького рівня менеджменту бізнесу на загал та ефективної реалізації всіх функціональних і бізнес-процесів зокрема.

Відтак, рівень постійних витрат має бути оптимальним, а їх обсяги – обґрунтованими аби досягти балансу і компромісу між витратомісткістю та якістю управління. Вирішення цього завдання в значній мірі стосується покращення інструментарію планування витрат. Коли йдеться про постійні витрати, то найбільш доречними методами їх планування стають ABC-метод (на противагу обліку витрат за товарними позиціями передбачає їх облік, аналізта нормування за видами діяльності, функціями і операціями, що більше характерне саме для управлінського персоналу), ФСА-метод (орієнтований на розкладання витрат за різними споживчими властивостями продукції), ФВА-метод (стосується класифікації й поділу витрат за споживчими функціями сільськогосподарської продукції) [28, с.19-26].

Застосування кращого з методів аналізу витрат сільськогосподарського підприємства дозволить сформувати якісну інформаційно-аналітичну базу, однак ще не забезпечить повноцінного ефективного управління витратами на загал. В частині якісного менеджменту непрямих витрат особливо важливорозуміти в якій мірі на підприємстві реалізуються всі базисні функціїуправління, на скільки вони ефективні і на скільки співвідносяться витрати наїх забезпечення і отримуваний результат. В разі виявлення невідповідностей слід або знизити (ліквідувати) окремі з витрат або замінити відповідних виконавців на більш компетентних фахівців.

Крім того, система постійних витрат має змінюватися (розвиватися) по мірі

розвитку самого бізнесу, збільшення обсягів господарської діяльності та розширення ринкових позицій самого підприємства [29]. А, з огляду на це, ведемо мову про ув'язку управління витратами з системою стратегічного планування розвитку сільськогосподарського підприємства як бізнес-одиниці. Відповідно, необхідно визначитися зі: (1) стратегією формування витрат, виходячи з прогнозу стану розвитку галузі (цільових ринкових сегментів) та бажано- очікуваного стану розвитку підприємства; (2) ключовими критеріямиконкурентоспроможності, на які орієнтується підприємство (якість, ціна,асортимент і т. ін.), в узгодженні з його ресурсними можливостями іпотенціалом; (3) інструментами (фінансові, цінові, логістичні, техніко- технологічні, адміністративні, соціальні), які будуть чи не найбільше використовуватися підприємством у процесі реалізації стратегічної моделі розвитку бізнесу; (4) спроможністю системи управління підприємством реалізувати обрані інструменти та досягти відповідного рівня ефектів як в управлінні витратами, так і в розвитку підприємства загалом [30].

Після формування та узагальнення відповідей на ці питання з'являється розуміння обсягів і масштабів діяльності системи управління та, відповідно, витрат, яких вона потребує. Це й стане основою при ухваленні рішення відносно обсягів, рівня та структури постійних витрат сільськогосподарського підприємства.

Оптимізації обсягів і структурних характеристик постійних витрат істотно сприятиме впровадження системи менеджменту якості на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. Стандартизація якості управлінських процесів – прямий шлях до уніфікації всіх бізнес-процесів підприємства, їх оптимізації, а, відтак, зниження рівня витратомісткості і виробництва, і управління [31]. Крім того, під час впровадження сучасних стандартів якості менеджменту виявляються проблемні аспекти й можливі резерви для вдосконалення системи управління бізнесом в цілому, зниження рівня адміністративних витрат при одночасному зростанню ефективності менеджменту.

Під час впровадження системи стандартизації якості управління

сільськогосподарськими підприємствами потрібно розділити два напрями такої роботи. Перший стосується системи якості управління формуванням і використанням ресурсів (ґрунти, екологічний стан, персонал, матеріально-технічне та техніко-технологічне забезпечення, інвестиції і фінансові ресурси, інформація, бази даних тощо), що безпосередньо пов'язане з націленістю на зниження рівня витратомісткості та більш інтенсивне використання ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Другий – системи якості управління іншими складовими розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств, зокрема за напрямами: розвиток і конкурентоспроможність сільськогосподарського бізнесу; якість бізнес-процесів; залучення і використання технологій; продукція за міжнародними вимогами і стандартами.

Зниження рівня змінних витрат підприємств, які здійснюють діяльність у виробничому підприємництві, завдання архіважливе та водночас вельми складне. Необхідність його якісного вирішення очевидна. Це дозволяє знизити собівартість виробництва продукції і отримати більшу величину та рівень валового доходу і прибутку з кожної одиниці та кожної гривні реалізованої продукції, у підсумку – досягти значно кращих фінансово-економічних результатів господарювання [32]. Позаяк, це також і шлях до зниження рівня доходу у точці беззбитковості, а, відтак, за однакових обсягів діяльності дозволяє мати вищий рівень фінансово-економічної стабільності і безпеки. Більше того, кожна зекономлена гривня на прямих змінних витратах може бути інвестована у розвиток бізнесу.

З іншого боку, зниження рівня змінних витрат безпосередньо пов'язане зі змінами у виробничо-технологічному процесі, а на це є свої об'єктивні обмеження, пов'язані з обсягами посівних площ, родючістю ґрунтів, наявним персоналом, якістю посадкового матеріалу, пропускними і виробничими потужностями складів, цехів оброблення продукції і т. п.

В умовах обмеженості ресурсів провідна роль відводиться обранню найбільш раціональної (за структурою та обсягами) виробничої програми підприємства.

Йдеться про обсяги і асортимент продукції, яка буде виготовлятися підприємством у відповідних часових періодах. Логічно, коли ключовими дискусійними питаннями під час формування такої оптимальної структури є: попит і можливості реалізації тієї, чи іншої продукції; спроможність та витрати на її зберігання, можливу переробку; розвиненість дистрибуційно-збутових мереж і систем; очікування відносно ціни продукції; обсяги та строки виробництва продукції; витратомісткість виробництва продукції; технологічні вимоги пов'язані зі сівозмінами й вирощуванням відповідних сільськогосподарських культур; очікування щодо природно- кліматичних умов та зміни в інших зовнішніх чинниках впливу на сільськогосподарський бізнес [33].

У підсумку відповідей на ці питання можна підібрати найбільш оптимальну виробничу програму з максимальною інтенсифікацією обсягів та нижчим рівнем змінних витрат виробництва сільськогосподарської продукції, для чого використовуються сучасні прогресивні системи моделювання виробничих програм та рівня і структури витрат сільськогосподарських підприємств.

З огляду на складність мінімізації рівня змінних витрат у високовитратомістких галузях економіки політика підприємств у цій сфері має бути системною і для цього впроваджується єдина інформаційно-комунікаційна система управління витратами. Витрати на її створення й впровадження, подальшу роботу порівняно з ефективністю, яку вона гарантує, невисокі й залежать від розмірів підприємств та їх виробничо-господарських комплексів [34]. Без створення такої системи не обійтися на великих агрохолдингах,однак і для малих та середніх сільськогосподарських підприємств вона теж доступна та дозволяє оптимізувати витрати і ціни, отримувати повну, своєчасну й достовірну інформацію про собівартість всіх одиниць продукції рослинництва та тваринництва, започаткувати бюджетування господарської діяльності, а також отримувати інформацію не лише про витрати за товарними позиціями, але й за структурними підрозділами, центрами формування витрат і центрами відповідальності за витрати.

Надалі такий підхід забезпечує як планування і контроль, так і нормування витрат підприємства, а подальший розвиток єдиної системи управління витратами сільськогосподарських підприємств реалізується за напрямами: виокремлення ключових процедур; швидка ідентифікація проблемних аспектів щодо витрат підприємства; становлення якісної і ефективної моделі і системи управління витратами на основі інформації відносно специфіки і динаміки розвитку галузі та цільових ринкових сегментів підприємства; переростання системи управління витратами у єдиний комплекс менеджменту бізнесу; ув'язка системи управління витратами з системою мотивації (включно з контролем та штрафними санкціями) персоналу підприємств.

Раціоналізація витрат на стимулювання та розвиток персоналу, на нашу думку, потребує виваженого підходу. Рівень оплати праці завжди вважався головним мотивуючим чинником до високоефективної та продуктивної праці, але витрати на персонал здебільшого мають вагому частку в структурі загальних витрат підприємства, відтак, є дестимулятором в контексті формування високих фінансово-економічних результатів господарювання. Рішення відносно обрання найбільш оптимальної форми та розмірів витрат на персонал є прерогативою кожного конкретного підприємства, однак при ухваленні відповідних рішень потрібно розуміти, що тут криється практично прямий шлях до ефективності функціонування і стабільного розвитку бізнесу [35]. Відповідно, оплата праці має бути чимось більшим, а ніж окремий елемент в структурі витрат сільськогосподарського підприємства. Важливо вибувати співвідношення: працівник → управління мотивацією праці → управління персоналом → функціональні сфери бізнесу → сталий розвиток і реалізація економічних інтересів підприємства; іншими словами – тісні відношення між витратами на персонал та збалансованим розвитком підприємства, особливо у виробничо-господарській, фінансовій, інтелектуально-кадровій, соціальній, технологічній, інвестиційно-інноваційній та інтерфейсній сферах [36].

На наше переконання, в нинішніх умовах система оплати праці на сільськогосподарських підприємствах має бути виключно змішаною(передбачати фіксований розмір оплати праці, а також сукупність преміальних (за отримані підприємством фінансово-економічні результати господарювання) і штрафних санкцій (у разі відхилення результатів діяльності від планових показників за виключенням форс-мажорних обставин). Причому змішаною має бути форма оплати праці всіх категорій персоналу – робітників, керівників, фахівців, обслуговуючого персоналу і т. д. Зрозуміло, що критерії мотивації, при цьому, будуть різними.

Крім того, важливо враховувати, що система оплати праці персоналу сільськогосподарських підприємств має бути збалансованою і передбачати економічну (матеріальне стимулювання), адміністративну (чіткий розподіл функцій і повноважень, зрозумілі чинники кар'єрного зростання) та внутрішню (створення умов для розвитку мотивації кожного працівника) компоненти.

Економічна складова оплати праці управлінського персоналу передбачає додаткову оплату праці за досягнення (перевищення) планових значень інтегрального індекса фінансово-економічних результатів господарювання; адміністративна – ширшу участь в управлінні розвитком бізнесу та в розподілі прибутку; внутрішня – у причетності до капіталізації, розширенні та диверсифікації підприємницької діяльності [37].

Що стосується робітничих кадрів, то тут економічна мотивація полягає у встановленні критеріїв додаткової оплати праці, які залежать від основних показників ефективності виробництва (продуктивність праці, оборотність активів і ресурсів, інтенсивне та екстенсивне використання основних засобів і сільськогосподарської техніки); адміністративна – у соціальних гарантіях, а також фінансуванні розвитку кадрів, підвищенні їх кваліфікації, участі в управлінні низкою бізнес-процесів; внутрішня – у визнанні результатів праці, покращенні умов праці та відпочинку, впровадженні технічних та технологічних інновацій на

підприємстві [38, 39].

На сьогодні перед більшістю сільськогосподарських підприємств постала проблема нестачі якісної сучасної високопродуктивної сільськогосподарської техніки і це основна перешкода зростання капіталовіддачі, з одного боку, та, причина підвищення витратомісткості господарювання, з іншого. Відсутність техніки призводить до ручної праці, яка більш затратна та низькопродуктивна, знижує ритмічність виробничо-господарських процесів, уповільнюєоборотність виробничих запасів і готової продукції, збільшує амортизацію та витрати на ремонт і обслуговування зношених основних засобів.

Водночас, як показали результати аналізу, сільськогосподарські підприємства не володіють в достатній мірі власними фінансовими активами, які вони могли б використати в цілях модернізації техніко-технологічної бази виробництва включно з придбанням нової сільськогосподарської техніки зарубіжного чи навіть вітчизняного виробництва [40]. Ситуація особливо ускладнилася в умовах війни та матиме важкі наслідки для сільськогосподарської галузі й у період повоєнного відновлення економіки України.

З огляду на зазначене, підприємствам слід працювати над використанням засобів альтернативного зовнішнього фінансування проєктів з модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази. Одним з таких інструментів, як показує зарубіжний досвід, є лізинг. За операціями лізингу сільськогосподарське підприємство сплачує частину коштів за техніку на перед і отримує право користуватися нею протягом певного періоду часу сплачуючи орендні платежі, які зараховуються і яка переходить у власність після повної оплати її вартості [41, 42]. Такий підхід дозволяє отримати сільськогосподарську техніку вже сьогодні, а здійснювати розрахунки за її користування протягом тривалішого терміну часу. Більше того, у випадку відсутності коштів у сільськогосподарського товаровиробника на реалізацію таких проектів існують можливості щодо використання дещо складніших схем, до прикладу, шляхом залучення фінансово-

кредитних структур для надання кредиту (зовнішньої фінансової підтримки) під відповідні цілі, страхових організацій з метою страхування сільськогосподарської техніки й врожаю і т. п. На сьогодні багато вітчизняних банків пропонують достатньо вигідні умови для фінансування операцій лізингу безпосередньо для підприємств сільського господарства [43].

Окрім лізингу, сільськогосподарські підприємства можуть придбавати сільськогосподарську техніку безпосередньо в кредит, однак, такі практики, як правило, більш витратні, що пов'язано з необхідністю надання (оформлення) застави, сплати 3% збору до Пенсійного фонду України, а також низки банківських комісій, які відсутні за умов лізингу [44]. З іншого боку, за придбання в кредит відповідна сільськогосподарська техніка одразу переходить у власність підприємства, поповнюючи необоротні активи високоліквідними основними засобами низького рівня зносу, що на загал покращує інвестиційну привабливість підприємства як цілісного майнового комплексу [45].

Вітчизняні сільськогосподарські виробники також мають можливість придбавати сільськогосподарську техніку за державними й місцевими програмами часткової компенсації її вартості. До прикладу, чинною залишається програма використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва для агропромислового комплексу. Йдеться про 25% вартості (без урахування податку на додану вартість), але не більше 10 тис. розмірів мінімальної заробітної плати, за придбані техніку та обладнання, які на момент здійснення через уповноважений банк оплати на їх придбання були включені до переліку, розміщеного на офіційному веб-сайті Міністерства економіки України [46].

Суб'єкти господарської діяльності, що займаються сільськогосподарським виробництвом, можуть також скористатися й іншими програмами, як от – «Доступні кредити 5-7-9 %», Програма компенсації 70 % вартості вітчизняної техніки та обладнання для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів,

Програма здешевлення кредитів для сільськогосподарських підприємств (компенсація за програмою становить 1,5% облікової ставки НБУ (не більше 5 млн грн), але не більше за суму фактично виплачених процентів (комісій) за вирахуванням 5 % річних та залежить від суми фактично сплачених процентів за відповідний період згідно з кредитною угодою [47].

Потужним чинником зростання ефективності фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств також слугує оптимізація витратв сфері обігу активів. Успіхи у цій царині – прямий шлях до зниження рівня змінних витрат, а, відтак, – зростання прибутковості з кожної гривні вкладеної в обігові кошти та на виробництво продукції на загал. Як вже зазначалося, найбільш ефективним способом оптимізації витрат, які відносяться на оборотні активи сільськогосподарських підприємств, є вдосконалення їх нормування, з одного боку, та інтенсифікація використання, з іншого боку [48]. Перший шлях передбачає мінімізацію запасів оборотних активів і, відповідно, зменшення фінансових засобів, які відволікаються на формування виробничих запасів, напівфабрикатів, незавершеного виробництва і т. п.; другий – пришвидшення оборотності і також вивільнення частини коштів.

Однак, це далеко не всі інструменти зниження рівня та обсягу змінних витрат сільськогосподарських підприємств. Оптимізувати та в значній мірі скоротити витрати, які формуються у сфері обігу їх активів, можливо засобами більш раціонального та ефективного використання складських площ (не допущення їх простою чи, навпаки, затоварювання у випадку нестачі), логістичної інфраструктури (передусім з метою пришвидшення обігу товарів, продукції), застосування різного роду стимулюючих заходів для всіх учасників системи розподілу та збуту продукції заради її якнайшвидшого просування до покупця (споживача).

Інший шлях – це оптимізація структури оборотних активів сільськогосподарських підприємств. Часто спостерігаються проблеми з

дебіторською і кредиторською заборгованістю, надмірною часткою незавершеного виробництва, відсутністю готівки та короткострокових фінансових активів. Усунення цих недоліків дозволяє пришвидшувати обіг оборотного капіталу, а це шлях до подальшого покращення фінансово-економічних результатів господарювання підприємств.

Сільське господарство є видом економічної діяльності, пов'язаним з виробництвом, причому з високим рівнем ризику, адже тут чинними залишаються природно-кліматичні та інші форс-мажорні фактори [49]. Саме тому підприємства мають багато виробничих втрат продукції. Їх скорочення дозволить наростити обсяги виробництва і збуту сільськогосподарської продукції і тому потрібно працювати в цьому напрямі з використанням інструментів раціональних сівозмін, застосування більш родючих і продуктивних посадкових матеріалів, сировини і т. п., ефективних засобів захисту рослин, контролю якості виробництва, складування, зберігання, транспортування і збуту сільськогосподарської продукції.

Як показує зарубіжний досвід, достатньо раціональним засобом і зниження рівня втрат, і мінімізації ризиків та загроз сільськогосподарського виробництва може стати страхування врожаю та інших ризиків сільськогосподарського виробництва і збуту сільськогосподарської продукції [50]. Це загальновизнана практика і підприємствам не слід нехтувати нею. Важливо обрати надійну організацію зі страхування та віднести відповідні витрати до планових показників діяльності підприємств. Як свідчить практика, такий підхід дозволяє отримати менші видатки на страхування в порівнянні з втратами, які отримують сільськогосподарські товаровиробники в разі реалізації відповідних ризиків і загроз, які в сільському господарстві чи не найвищі.

Вважаємо, що реалізація визначеної системи інструментів, засобів та заходів дозволить оптимізувати витратну частину сільськогосподарських підприємств, що забезпечить підвищення рівня та збільшення обсягів їх фінансово-економічних результатів господарювання.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі узагальнено та представлено нові теоретико-методичні підходи до вирішення науково-прикладного завдання покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки.

1. За результатами узагальнення теоретико-методичних положень та сутнісних характеристик фінансових і економічних результатів господарювання, у т. ч. із урахуванням специфіки функціонування і розвитку сільськогосподарських підприємств, обґрунтовано, що поняття «фінансово- економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств» потрібно трактувати як кінцеві підсумки їх діяльності, які характеризують ефективність стратегічних бізнес-процесів і формалізуються в цільових показниках доходу, прибутку, вартості й структури власного капіталу, кредиторської і дебіторської заборгованостей тощо на конкретно визначений період часу, в сукупності свідчать про ресурсний базис для відтворення і накопичення капіталу, підвищення рівня конкурентоспроможності, зміцнення економічної безпеки, а також становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку підприємства.

2. Узагальнено, що фінансово-економічні результати сільськогосподарських підприємств формуються в умовах впливу чинників зовнішнього середовища, які здебільшого сприятливі, що підтверджується позитивною динамікою ключових показників розвитку сільського господарства України, однак суттєво ускладнилися в умовах війни. Також наявні й несприятливі тенденції, які слугують ресурсними обмеженнями збільшення обсягів та підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств. Це, зокрема наступні зовнішні (зменшення обсягів реалізації картоплі, культур овочевих та яєць, скорочення посівних площ кормових культур, нестабільність рівня урожайності та повноцінного збору урожаю на посівних площах окремих

сільськогосподарських культур, збитковість низки підприємств та продукції (зокрема великої рогатої худоби та овець і кіз на м'ясо), низький рівень рентабельності та наявність тенденції до його подальшого зниження для культур овочевих відкритого ґрунту, буряка цукрового фабричного та картоплі, істотні диспропорції в ефективності функціонування сільського господарства загалузями та за районами Вінницької області) та внутрішні (нестабільна доходність та прибутковість підприємств, мала частка інших операційних і інших доходів, а, відтак, залежність від одного виду діяльності, високий рівень собівартості продукції, низька рентабельність, особливо малих суб'єктів господарювання; низький рівень ліквідності і платоспроможності, низька капіталовіддача, оборотність оборотних активів та віддача від залучення власного капіталу) чинники.

3. Виявлено, що внутрішнє середовище сільськогосподарських підприємств (в аспекті якісного та ефективного управління процесами реалізації механізму формування фінансово-економічних результатів) попри певні позитивні тенденції до покращення ресурсозабезпеченості і розвитку, зростання показників фінансового результату до оподаткування, рентабельності, характеризується низкою недоліків, які призводять до послаблення потенціалу подальшого зміцнення фінансово-економічної стійкості підприємств.

4. За результатами проєктування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств встановлено, що стратегічними цільовими орієнтирами політики в цій сфері є: раціоналізація виробничих витрат; покращення бюджетування сільськогосподарських підприємств; розвиток управлінського персоналу; удосконалення фінансово-економічного менеджменту; реструктуризація ринкової політики сільськогосподарських підприємств. Доведено, що першим кроком на шляху формування кращих фінансово-економічних результатів господарювання є нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств

5. Обґрунтовано, що після розширення джерел і збільшення обсягів доходу сільськогосподарським підприємствам слід працювати над підвищенням їх фінансово-економічної ефективності, нарощенням прибутку, капіталізацією, перешкодою чого на нині залишається висока витратомісткість господарювання підприємств галузі. На основі розвиненої методики аналізу доходу в точці беззбитковості (а саме розрахунку точок ресурсозабезпеченого прибутку) ідентифіковано ключові перешкоди підвищення прибутковості та ефективності сільськогосподарських підприємств. Відповідно, їх усунення та гарантування кращих фінансово-економічних результатів господарювання визначено в якості напрямів політики підприємств у цій сфері. Це оптимізація умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізація витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей у сферіфінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізація витрат в сфері обігу активів підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія. Львів : Український бестселер, 2013. 427 с.
2. Козак В. Є., Христич Г. О. Економічні результати як елемент оцінки діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 2. С. 7-11.
3. Лігоненко Л. О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» та «результативність» управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. № 10 (88). С. 207-216.
4. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Житомир : Рута, 2011. 672 с.
5. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник: навчальний посібник. Київ: Знання, 2010. 1072 с.
6. Лондар С. Л., Тимошенко О. В. Фінанси: навчальний посібник для ВНЗ. Вінниця : Нова Книга, 2019. 384 с.
7. Мочерний С. В. Політична економія: навчальний посібник. К. Знання-Прес. 2002. 687 с.
8. Пантелєв В. П., Сніжко О. О. Словник бухгалтера та аудитора. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне Агенство», 2019. 239 с.
9. Скалюк Р. В. Сутність та значення фінансових результатів в системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: збірник наукових праць*. Кіровоград: Кіровоградський національний технічний університет, 2019. Випуск 18, частина 1. С. 135-141.
10. Вороніна О. О., Дікань Л. В. Складові та основні функції управління фінансовим результатом підприємства. *Економіка розвитку*. 2018. № 1 (45).С.

66-68.

11. Петрушка Т. О., Заїка О. І. Групування видів фінансово- економічних результатів діяльності підприємства та типів його зростання. *Матеріали конференції «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень»*. 2020. Т 1. Київ. МЦНД. С. 16-17.

12. Господарський кодекс України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page.

13. Онисько С. М., Марич П. М. Фінанси підприємств : [підручник для студентів вищих закладів освіти]. 2 е вид., виправ. і доп. Львів: Магнолія Плюс, 2016. 367 с.

14. Тарасюк Г. М., Шваб Л. І. Планування діяльності підприємства : навч . посіб. К . : Каравела, 2013 . 432 с .

15. Патарідзе-Вишинська М. В. Визначення та облік фінансового результату: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 2. С. 25–37.

16. Кривицька О. Р. Сутність прибутку як економічної категорії: еволюційний підхід і сучасне бачення. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип.7. С. 82-86.

17. Карпова І. В. Фінансово-кредитні важелі розвитку агропромислового комплексу України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2013. Випуск 24. С. 211-214.

18. Губко В. І. Організаційно-економічний механізм управління фінансово-економічною результативністю аграрного підприємства. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 2. С. 62-66.

19. Сільське господарство Вінницької області. 2021 : Статистичний

збірник. Вінниця : Головне управління статистики у Вінницькій області, 2022. 141 с.

20. У 2021 році частка продукції аграрного сектору становила 41% від загального експорту України. URL : http://agroconf.org/content/u-2021-roci-chastka-produkciyi-agrar№go-sektoru-sta№vila-41-vid-zagal№go-eksportu.

21. Сільське господарство Вінницької області. 2022 : Статистичний збірник. Вінниця : Головне управління статистики у Вінницькій області, 2023. 104 с.

22. Сільське господарство Вінницької області. 2017 : Статистичний збірник. Вінниця: Головне управління статистики у Львівській області, 2019. 177 с.

23. Сільське господарство Вінницької області. 2018 : Статистичний збірник. Вінниця: Головне управління статистики у Вінницькій області, 2019. 172 с.

24. Ткаченко Т. П. Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості підприємства. *Економічний вісник НТУУ «КПІ».* 2014. № 11. С. 192-197.

25. Хлистун О. А. Формування змісту фінансово-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2020. №2 (74). С. 187-195.

26. Качмарик Я. Д., Васильців Т. Г. Функціонально-економічні особливості моделювання господарсько-фінансових показників бізнес-плану торговельного підприємства. *Випуск Львівської комерційної академії. Серія економічна*. 2019. Вип. 19. С. 177-184.

27. Варченко О. М., Свbноус І. В., Іванова Л. С., Ткаченко К. В. Биба В. А. Методичні підходи до управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 12. С. 19-26.

28. Васильців Т.Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В.

Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. [за ред. Т.Г. Васильціва]. Львів: Ліга-Прес, 2012. 388 с.

29. Гмиря В. П. Фінансові механізми регулювання інвестиційної діяльності аграрного виробництва регіону. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка.* Харків : ХНТУСГ, 2010. Вип. 105. С. 160–164.

30. Григораш О. В., Булигіна Д. О. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємств. *Приазовський економічний вісник.* 2018. № 6 (11).С. 154-158.

31. Губко В. І. Організаційно-економічний механізм управління фінансово-економічною результативністю аграрного підприємства. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 2. С. 62-66.

32. Желіховська В. М. Методи оцінки фінансово-економічної діяльності та рівня менеджменту підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 4. Т. 1. С. 10-13.

33. Козак В. Є., Христич Г. О. Економічні результати як елемент оцінки діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*.2009, № 6, Т. 2 С. 7-11.

34. Костирко Р. О. Комплексний підхід до стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості господарюючого суб'єкта. Вісник *Національного університету «Львівська Політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2017. № 578. С. 141–145.

35. Кругла Н. М. Особливості визначення та обґрунтування оцінки економічних результатів діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 5(35). С. 104-109.

36. Лизак М. П. Узагальнення макроекономічних передумов формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств регіону.

Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». 2022. № 4 (308). С. 149-154.

37. Лизак М. П. Визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент».* 2021. № 4 (90). С. 30-35.

38. Літвінов А. С., Капталан С. М. Визначення сутності та складових організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Управління розвитком*. 2016. № 3 (185). С. 59-65.

39. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія. – Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. 485 с.

40. Наконечна Н. В. Фінансово-економічні проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 286-293.

41. Карпова І. В. Фінансово-кредитні важелі розвитку агропромислового комплексу України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2013. Випуск 24. С. 211-214.

42. Хлистун О. А. Формування змісту фінансово-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2014. №2 (74). С. 187-195.

43. Івашко О. А. Концептуальні основи фінансового механізму. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки*. 2014. № 4. С. 65-71.

44. Івашко О. А. Концептуальні основи фінансового механізму. *Науковий*

вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки. 2014. № 4. С. 65-71.

45. Бабак О.А. Реінжиніринг як сучасний інструмент інноваційної діяльності підприємств. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_ gum/Evu/2014_17_1/Babak.pdf.

46. Кабінет Міністрів України. Постанова. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. № 130 від 01.03.2017 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text.

47. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 300 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 202).

48. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія. К. : Вид-во УАДУ, 2020. 328 с.

49. Vasyltsiv T. G., Lupak R. L., Kunytska-Iliash M. V. Strategicapproaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprise. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 2 (14). С. 8-15.

50. Патарідзе-Вишинська М. В. Визначення та облік фінансового результату: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 2. С. 25–37.

Додаток А

Структура та рівень умовно-постійних і змінних витрат сільськогосподарських підприємств у 2022 р.

Підприємства	Показники				
	Загальні витрати, тис. грн	Частка постійних, %	Частка змінних, %	Рівень постійних	Рівень змінних
ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	96402,00	17,49	82,51	9,87	46,56
ПСП «Перемога»	30841,90	19,27	80,73	17,30	72,44
ФГ «Криниця»	3648,00	12,09	87,91	12,04	87,55
СФГ «Світоч»	94275,80	1,03	98,97	0,91	87,44
ТОВ «Лан»	21257,60	30,04	69,96	28,81	67,09
АНВП «Візит»	51138,30	47,83	52,17	42,51	46,36
ПП «Юхимівське»	15909,40	1,26	98,74	1,25	97,91

Примітка: дані для АНВП «Візит» за 2021 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.